

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ-ВАРНА

КНИГА VIII (XXIII)

BULLETIN DU MUSÉE NATIONAL DE VARNA

TOME VIII (XXIII)

1972

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

ДЕЙНОСТТА НА ВАРНЕНСКАТА ОКРЪЖНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА БРП В ПЪРВИТЕ ГОДИНИ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

(септември 1939 г. — февруари 1943 г.)

КОСТАДИН СТОЯНОВ

На 1 септември 1939 г. хитлеристка Германия нападна Полша.¹ В отговор на тази агресия Англия, Франция, Австралия, Канада и друг страни обявиха война на Германия, без да предприемат военни действия. По-късно във войната влязоха Италия, Япония и САЩ.

След превземането на Полша хитлеристката армия настъпи на запад, превемайки за кратко време Дания, Норвегия, Холандия, Белгия, а по-късно и Франция.² Започна Втората световна война между големите империалистически държави за ново разпределение на колониите, на пазарите и източниците на суровини, за световна хегемония. Управляващите кръгове от двата блока преследваха завоевателни стремежи и затова войната беше несправедлива, реакционна и империалистическа. Народите в поробените от агресора страни започнаха освободителна, антифашистка война, която придоби напълно освободителен характер след нашествието на хитлеристката армия в Съветската страна.

1. КОМУНИСТИТЕ ОТ ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ В ЗАЩИТА ИНТЕРЕСИТЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ, ЗА ЗАПАЗВАНЕ НА МИРА И НАЦИОНАЛНАТА НЕЗАВИСИМОСТ НА СТРАНАТА, ЗА ДРУЖБА И ВЗАИМОПОМОЩ СЪС СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ

Втората световна война завари гр. Варна (най-големия пристанищен град в България) в тежко икономическо състояние. Отнемането на Южна Добруджа, естествения икономически хинтерланд на гр. Варна, се отрази катастрофално върху икономиката на града.³ Общогражданският комитет за стопанско повдигане на града правеше безуспешни усилия

¹ История Великой отечественной войны Советского союза 1941—1945 г., Москва, 1960 г., т. I, стр. 139—161.

² Вж. пак там, стр. 197—219.

³ В. «Зора», бр. 5584 от 2 април 1940 г.; също в. «Варненски кореняк», бр. 9 от 3 юни 1940 г.

да подобри икономиката на Варна. В началото на 1940 г. беше проведена конференция на междуправителствена комисия и представители на варненското гражданство за приравняване на влата Бургас — София и Варна — София.⁴ На конференцията се изнесоха многобройни факти за западане на икономиката на града. Ако през 1924 г. във Варна имаше 18 едри манифактурни предприятия, през 1939 г. останаха само 7 такива предприятия. За същия този период едрите индустриални предприятия от 25 спаднаха на 8, железарските магазини от 20 останаха на 5, от 9 предприятия за кинкалория и галантерия останаха 5. Броят на бояджийските предприятия от 3 намаля на едно.⁵ През 1927 г. във Варна имаше 47 житарски фирми, а през 1933 г. останаха 33. През последните няколко години до началото на Втората световна война прекратиха работата 20 предприятия. Квалифицираните работници масово се изселваха от града.

Още по-плачевно беше положението на транзитната търговия в града. Вносът от варненското пристанище през 1923/24 г. представляваше 20% от общия внос за страната. За същите години вносът през бургаското пристанище беше 22%. За периода 1934/1938 г. вносът през Варна спадна на 12,51% от общия внос, а през Бургас се повиши на 27%.⁶ През 1938 г. от варненското пристанище бяха изнесени 160 000 тона стоки, а през бургаското — 173 000 тона стоки. Намаляването на вноса и износа през варненското пристанище се отразяваше пагубно върху работническата класа. Ако през 1936 г. на варненското пристанище работеха 900 пеши работници, през 1938 г. техният брой спадна на 420 души.⁷ През 1939—1940 г. се забелязваше чувствително спадане на работническите надници.

Проведената анкета в края на март 1940 г. от група столични журналисти даде конкретни факти за стопанския упадък на гр. Варна, за тежкото положение на работническата класа.⁸ От направените проверки комисията установи, че в предачната фабрика «Цар Борис» по-рано са работили 1800 души, а в началото на войната са останали 250, във фабриката «Текстил» от 1600 работници работеха 800, в «Кораловаг» от 620 работници останаха 90 души и пр.

От 1103 занаятчии през 1939 г. напуснаха града 116, а други прекратиха или намалиха работата си. В пристанището и на рампата при редовна работа винаги са работили най-малко по 2000 работници, а сега техният брой беше спаднал на 100 души. По официални данни от инспекцията на труда в града имаше 18 628 регистрирани и нерегистрирани безработни.⁹ Ако всеки безработен издържаеше само един член от семейството си, това означаваше, че половината от населението в гр. Варна живееше в пълна нищета.

В същото време през 1940 г. ярко се очертаваше тенденцията на поскупване на живота. Така например само за една година един килограм фасул от 8—10 лв. беше поскупнал на 20 лв., олиото от 12 лв. — на 20 лв.

⁴ ОДА — Варна, ф. 52, оп. 1, а. е. 35, л. 259.

⁵ Вж. пак там.

⁶ Вж. пак там, л. 282.

⁷ Вж. пак там, л. 257.

⁸ Вж. пак там, л. 279.

⁹ Вж. пак там.

(и въпреки това липсваше на пазара), цената на мъжките подметки от 50—60 лв. се повиши на 100 лв., на газта от 6 на 10 лв., на сапуна за пране от 9 на 10 лв., на един работнически костюм от 500—600 на 800 лв. Средно за една година животът в гр. Варна поскъпна с 30%.¹⁰

Управляващите буржоазни кръгове във Варна признаваха, че градът «... се огъва под ударите на една страшна стопанска агония, изразена в тежка икономическа криза, упадък на търговията, индустрията и занаятите и увеличение на безработицата — положение, много неестествено за един град, който в продължение на повече от 25 столетия е държал факела на търговията и е бил носител на висока стопанска и материална култура».¹¹ По страниците на местния печат се пускаха аргументирани статии на видни политически и стопански дейци, в които се изнасяха безспорни данни за стопанския упадък на гр. Варна, на наличието на масова безработица.¹² В статията си «За безработицата» демократът Хр. Мирски остро се обяви против системата на подаения, които се даваха на безработните. Той предложи да бъдат подпомогнати безработните, като им се създаде постоянна работа. С този неотложен въпрос, според него, би следвало да се заемат държавата и варненската община.¹³

Стопанският упадък на гр. Варна, наличието на невиждана дотогава безработица, поскъпването на живота и пр. създадоха условия за масово недоволство на работниците. То се изрази в провеждане на събрания по браншове за защита на трудовите колективни договори, изпращане протестни писма и телеграми до Министерския съвет и редица централни ведомства, провеждане на стачки и пр.¹⁴ Бедственото положение на работниците и масовото недоволство сред тях се признаваха и от органите на държавна сигурност. В рапорт № 45 от 1 юли 1940 г. на началника на разузнавателната група във Варна се изтъква, че в града само нищожен процент (3—5%) от работниците открито не изразяват недоволството си от ниските надници и от поскъпването на живота.¹⁵

Под ръководството на партията варненският пролетариат води упорита борба за запазване на колективните трудови договори, за облекчаване на безработицата, против поскъпването на живота. Партията умело използваше браншовите дружества на БРС, за да предяви редица искания на работниците. Безработните бяха организирани в групи по браншове и с тях се водеше политическа работа за правилно насочване на тяхната борба. Изпращаха се делегации до Инспекцията на труда, Търговската камара, общинския кмет и други административни служби, които протестираха срещу скъпотията и черната борса, искаха постоянна работа. На 30 март 1940 г. в салона на Македонски дом (сега Дом на художествената самодейност) беше организирано голямо работническо събрание, на което присъствуваха 2000 безработни. На него представителите на отделните браншове изнесоха силни факти и данни за масовата

¹⁰ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 47, л. 16.

¹¹ ОДА — Варна, ф. 52, оп. 1, а. е. 35, л. 282.

¹² В. «Варненски новини», бр. 6981 от 6 март 1940 г.: също в. «Варненски кореняк», бр. 7 от 25 март 1940 г.

¹³ В. «Варненски кореняк», бр. 7 от 25 март 1940 г.

¹⁴ ОДА — Варна, Димитър Ат. Найденов, спомени, инв. № 46, л. 2.

¹⁵ Архив на МВР, об. 12883, л. 41.

безработица, за мизерията, в която живеят работниците.¹⁶ Събранието премина под лозунгите «хляб и работа», «за мир и дружба със Съветския съюз».

През 1940 г. стачната борба във Варна навлезе в нов подем. Най-напред влязоха в стачен конфликт пристанищните работници с търговците-експортъри М. Недков и Кр. Господинов.¹⁷ Търговците направиха опит да намалят тарифата за товарене на дърва от 18 на 5 лв. на тон. С помощта на окръжния комитет на БРП партийната група в пристанището оглави борбата на пристанищните работници. Беше проведено голямо работническо събрание, на което говори народният представител Аврам Гачев. На събранието работниците изразиха готовност да стачкуват и да доведат борбата докрай. При това положение синдикатът направи компромис и пое заплащането на разликата до 18 лв. на един тон товар. Във връзка с този конфликт от пристанището бяха уволнени Станко Стайков, Борис Петров, Таквор Артюнов и други прогресивни работници. Стачкуваха работниците от фабрика «Партам» за увеличаване на заплатите и спазване на законното право на работниците за 14-дневен платен отпуск. Въпреки упражнения натиск от страна на централното ръководство на БРС, работниците бяха категорични и стачката завърши с успех.¹⁸ Стачкуваха и общарските работници на ул. «Владислав» (сега бул. «К. Маркс») за увеличаване заплащането на изработен чифт обща. Благодарение солидарността на работниците стачката завърши с успех. Трима от собствениците дадоха исканото увеличение на чифт изработени обувки, а само Коста Янчев от общарница «Калиманци» не даде увеличение.¹⁹ Бяха проведени стачки на стъкларските работници в с. Гебедже, на екипажите на търговските кораби «Бургас» и «България» и на работниците от мангановия рудник край с. Бяла, ръководена от Г. Григоров.²⁰ Триденевна стачка за повишаване на надниците проведеха 200 работници по строежа на жп. линия край с. Ганчево (сега с. Партизани), която завърши с успех.²¹

В началото на август 1940 г. във Варна се проведе пленум на Централното управление на БРС.²² Варненските работници използваха откритите заседания на пленума, за да поставят някои наболели въпроси. Работниците-комунисти Сава Събев, Иван Попов, Стоян Петров и много други открито се обявиха в подкрепа на стачната борба. По този повод областната инспекция на труда в гр. Варна изпрати писмо до полицейския комендант с искане да бъдат взети най-строги мерки срещу 15 работници-комунисти, обвинени в подстрекателство на работниците, играещи ролята на «разложителен елемент» в БРС.²³

Борбата на варненските работници за спазване на колективните трудови договори и увеличаване на надниците продължи и в началото на

¹⁶ ОДА — Варна, ф. 52, оп. 1, а. е. 35, л. 279: съшо в. «Заря», бр. 5596 от 16 април 1940 г.

¹⁷ ОПА — Варна, Борис П. Николов, спомени, инв. № 79.

¹⁸ МРД — Варна, Динко Колев, спомени, инв. № 1024.

¹⁹ Вж. пак там.

²⁰ ОПА — Варна, Желю Дойчев, спомени, инв. № 25: също Добра Хр. Стефанова, спомени, инв. № 408.

²¹ Вж. пак там, Иван Вълчев, бележки.

²² АМВР, об. 12608, л. 15.

²³ Вж. так там.

1941 г. В изложението на работниците от Държавната корабостроителница, изпратено до министрите на търговията, промишлеността и труда, железниците, телеграфите и пощите, вътрешните работи, НС и царя, от 25 февруари 1941 г. най-настоятелно се искаше да се спазва колективният трудов договор, увеличаване на надниците съобразно общото поскъпване на живота, даване на 14-дневен отпуск на имащите това право работници и пр.²⁴ Освен това акционерното дружество за строежа на кораби, локомотиви и вагони (Кораловаг) изпрати изложение до парламентарната комисия при Министерството на железниците, пощите и телеграфите, с което се настояваше да се увеличат поръчките на държавата към Кораловаг.²⁵ Комитетът на земеделските стопани в Добруджа искаше настоятелно повишаване цените на земеделските произведения в съответствие настъпилото многократно повишаване цените на индустриалните произведения.²⁶

В края на октомври 1939 г. царят разтури XXIV народно събрание, в което имаше значителна група депутати от буржоазната опозиция начело със Стойчо Мушанов.²⁷ Легалната опозиция се стремеше да откъсне България от фашисткия блок, като я ориентира към англо-френските сили. Изборите за XXV ОНС бяха проведени от 24 декември 1939 г. до 28 януари 1940 г. по пропорционалната система.

Изборите във Варненския край бяха проведени на 24 декември 1939 г. в обстановка на жесток терор и военна психоза. Това обстоятелство изплаши някои от кандидатите на Народния фронт. За провеждане на изборите окръжният комитет на БРП създаде изборен комитет в състав: Стоян Павлов, Димитър Найденов, Христо Манолов, Черню Николов от Камчийския край.²⁸ Този комитет имаше за задача да изгради единен фронт със земеделци, социалдемократи, демократи и др. Партията полагаше усилия да включи в листата на Народния фронт Г. Трайков, Тодор Янакиев, Димчо Тодоров от с. Вълчи дол, Йордан Халачев, Ив. Харизанов и Бл. Ляпчев. Демократът Хр. Мирски категорично отказа да влезе в листата на Народния фронт. Поради жестокия терор кандидатите на БЗНС и БСДП обявиха самостоятелно кандидатурите си. При това положение окръжният комитет на партията издигна кандидатурата на Аврам Гачев и Атанас Къдрев за гр. Варна и насочи своите привърженици да гласуват в Камчийския край за Черню Николов, в северния район за Ив. Харизанов и в Провадийско за Дичо Тодоров — земе

²⁴ ЦДИА, ф. 173, оп. 6, а. е. 1727, л. 188.

²⁵ Вж. пак там, а. ед. 605, л. 37.

²⁶ Пак там, а. е. 1727, л. 508.

²⁷ И. Димитров, Буржоазната опозиция и България 1939—1944 г., С., 1969 г., стр. 18—19; също Д. Сирков, Българската работническа партия в защита националната независимост на България (1 септ. 1939 г. — 1 март 1941 г.), ИИИБКП, т. 14, С., 1965 г., стр. 34—36; Л. Валев, Болгарский народ в борба против фашизма (накануне и начальный период Второй мировой войны), Москва, 1964 г., стр. 21—25; Г. Стефанов, Външната политика на България от началото на Втората световна война до присъединяването към Тристранния пакт (1939—1941 г.), ГСУ, ЮФ, т. XLIX, 1957 г., С., 1958 г., стр. 408—409; П. Ласков, Ролята на БРП за сплотяване на демократичните сили в борбата против антинародната дейност и военолюбивата политика на българското фашистко правителство и началния етап на Втората световна война (септ. 1939 — февр. 1941 г.), ГСУ, т. LVII, идеол. кат., 1963 г., С., 1964 г., стр. 40—45.

²⁸ ОПА — Варна, Димитър Атанасов, спомени, инв. № 46, л. 2.

делец.²⁹ Партийните кандидати излязоха в предизборната борба с единна демократична, антифашистка и антиимпериалистическа платформа, която отговаряше на жизнените интереси на трудещите се в гр. Варна и Варненски окръг.³⁰ Благодарение на широката масово-политическа работа на партията, проведена в условията на стопанска разруха в гр. Варна, масова безработица и чувствително поскъпване на живота, широките трудови маси гласуваха за кандидатите на БРП(к). За кандидатите на партията бяха подадени 13 369 гласа, за буржоазната опозиция — 6226 гласа, а за правителствените кандидати — 6114 гласа.³¹ За народни представители бяха избрани кандидатите на БРП(к) Аврам Гачев и Атанас Къдрев и земеделецът Дичо Тодоров. Варненската буржоазия претърпя голямо поражение. Тя не можа да изпрати в НС нито един свой представител. Изборите за XXV ОНС недвусмислено показаха, че съотношението на силите във Варна е в полза на пролетариата и неговия политически авангард БРП(к).

Борбите на трудещите се във Варна и окръга за спазването на колективните трудови договори, за облекчаване на безработицата, против скъпотията, за мир и дружба със Съветския съюз бяха насочени срещу усилията на управляващите фашистки среди, които се стремяха да въвлечат България на страната на фашистката коалиция. През този период в окръжния комитет на БРП(к) влизаха: Ангел Цанев — секретар, Апостол Славов, Янко Костов, Илия Добрев — секретари на райони, Вяра Македонска — отговорник за работата сред жените, Георги Костов — Левака — агитпропчик, Димитър Найденов — отговорник за синдикалната работа, и Стоян Добрев — Странджата — секретар на окръжния комитет на РМС.³² Наред с окръжния комитет на РП(к) пълнокръвно действаха и районните комитети на партията. Секретар на индустриалния район стана Георги Петлешев, впоследствие заменен от Янко Карагяуров, на първи градски район — Ат. Сидов (по-късно заменен от Милан Статев), на втори градски район — Станко Стайков, на Провадийския район — Ат. Богданов, а по-късно Бойчо Желев, на Долнокамчийския район — Желю Дойчев, на Девненския район — Христо Манолов, на Франгенския район — Желю Георгиев, на Гебеджанския район — Захари Кожухаров, а във Водичанския район последователно работиха Банко Атанасов, Димитър Желязков и Марин Димитров.³³

Партийната линия за създаване на широк народен фронт активизира градските и селските партийни организации. Те свързаха своята дейност с широките работнически и селски маси, излизаха в защита на техните жизнени интереси. Редица стари партийни организации като тези в с. Обзор, Дюлино, Галата, Аспарухово и др. бяха възобновени. Основаха се и много нови организации.

Пръв и активен помощник на партията в борбата за мир, за откъсване България от фашисткия блок и обвързването на страната със Съвет-

²⁹ Вж. пак там; също ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 115.

³⁰ ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 115, Позив към избирателите на I варненска градска колегия от Авр. Гачев и позив към избирателите на II варненска градска избират. колегия от Ат. Къдрев.

³¹ П. Близнаков, В. Карагъзов и др., Варненската окръжна организация на БКП 1893—1944 г., С., 1965 г., стр. 385.

³² ОПА — Варна, Димитър Ат. Найденов, спомени, инв. № 46, л. 1.

³³ Вж. пак там, Желю Георгиев, спомени, инв. № 74.

ския съюз беше окръжната ремсова организация. В първите години на Втората световна война секретари на окръжния комитет на РМС последователно бяха Стоян Добрев—Странджата, Николай Бояджиев и Ламбо Теолов. Секретар на РМС на индустриалния район във Варна беше Никола Михайлов, а впоследствие Георги Пандов. Секретар на първи градски районен комитет на РМС бяха последователно Ангел Георгиев, Михаил Желязков и Стефан Алексиев. На втори ремсов район секретари бяха Христо Йорданов, Росен Олянов и по-късно Янко Михайлов.³⁴ Активна дейност сред ремсовата младеж в училищата развиваха младежките дейци Илия Диков, Здравко Бомбов, Сийка Трифонова, Марин Бангиев, Росен Олянов, Коста Янков, Жечка Карамфилова, Цонко Цонков, Милка Пеева и др.³⁵ Активизираха своята дейност и ремсистите от с. Ганчево, Султанци, Синдел, Веселин, Водица, Новградец (Суворово), Николаевка, Бдинци и др. За спечелването на селската младеж ремсистите активно работеха в младежките кооперативни групи. Масови младежки кооперативни групи имаше в селата Дългопол (сега гр. Дългопол), Синдел, Султанци, Щипско, Вълчи дол, Старо Оряхово и др. Те провеждаха трудови дни в помощ на политическите затворници, изнасяха пиеси, литературно-музикални програми и пр.

Миролюбивата политика на Съветския съюз за осигуряване сигурността в Европа, за защита на народите срещу настъплението на фашизма намери пълна подкрепа от огромното болшинство на българския народ. Въпреки желанието на нашия народ да се сключи пакт за дружба и взаимна помощ със Съветския съюз, българското фашистко правителство отклони предложението на Съветския съюз за сключване на пакт, направено през есента на 1939 г. Правителството на Г. Кьосеиванов се задоволи да подпише спогодба за въздушни съобщения между София и Москва.³⁶ По силата на този договор съветски самолети летяха през Бургас — Пловдив — София два пъти месечно.³⁷

На 5 януари 1940 г. беше сключена търговска спогодба между България и Съветския съюз.³⁸ Управляващите кръгове у нас целяха с помощта на СССР България да излезе от стопанските затруднения, настъпили във връзка с прекъсване на търговските връзки със западните страни. Търговската спогодба беше подписана за срок от 3 години и предвиждаше двете страни да си разменят стоки на стойност 537 000 000 лв.³⁹ Износът на българските стоки се състоеше главно в тютюн, сурови кожи, свине и свинска мас, розово масло и др. Съветският съюз внасяше предимно нефтени продукти, черни метали, селскостопански машини, памук и др.

Варненската буржоазия, която изживяваше тежки икономически затруднения, посрещна сключването на търговска спогодба между България и Съветския съюз с голям интерес. Вестник «Черно море» писа:

³⁴ Вж. пак там, Палада Македонска, Героичната борба на РМС в гр. Варна под ръководството на БКП през периода 1941—1944 г., инв. № 146.

³⁵ П. Близнаков, В. Карагьозов и др. — ц. с., стр. 390.

³⁶ ЦДИА, ф. 284, оп. 2, а. е. 118.

³⁷ В. «Черно море», бр. 3647 от 15 януари 1940 г.

³⁸ ЦДИА, ф. 284, оп. 2, а. е. 119, л. 2; също В. Хаджиниколов, Стопански отношения и връзки между България и Съветския съюз до 9-ти септември (1919—1944 г.), С., 1956 г., стр. 198—205.

³⁹ Вж. пак там.

«След сключване на съветско-германския пакт големи и малки държави, особено нашите съседи, бързат да уредят търговските си и дипломатически отношения със Съветска Русия, която започна да играе голяма роля в стопанския и политически живот на света. Дълг се налага и нашето правителство час по-скоро да сключи търговски договори с Москва, за да открие за произведенията на българското селско стопанство пазарите на 180-милионния руски народ и за да може през Черно море транзит през територията на Съветска Русия да изнасяме стоки в Литва, Естония и Финландия и другите скандинавски страни.»⁴⁰

Варненската буржоазия следеше с голям интерес хода на преговорите в Москва и в подробни кореспонденции, поместени в местния печат, информираше населението от Варненския край.⁴¹ Членът на българската стопанска делегация Н. Василев, председател на Търговската камара във Варна, заяви: «Сключеният договор бих казал е без прецедент в нашата история. С доставката на петрол ние се освобождаваме от всички ангажименти към другите държави за доставян от тях петрол и за плащане за него чужда валута.»⁴²

Селяните от северния район на Варненски окръг проявиха голям интерес към сключената търговска спогодба между България и Съветския съюз. Много селяни от селата Оборище, Бояна, Страхил, Ботево и др. бяха излезли да посрещнат завръщащата се българска търговска делегация от Москва. По този начин те изразяваха своята любов и дълбока признателност към великата Съветска страна.⁴³

Сключената търговска спогодба със Съветския съюз се отрази много благоприятно върху икономиката на гр. Варна. Настъпи видимо съживяване на стопанския живот. Засили се работата във варненското пристанище, тъй като по-голяма част от стоките се внасяха и изнасяха чрез него. Транспортирането на стоките ставаше от съветските кораби «Сванетия» и «Ногин» и от наши малки търговски съдове.

През април 1940 г. за пръв път на варненското пристанище пристигна съветският параход «Сванетия» начело с корабния капитан Беляев.⁴⁴ Той донесе първите стоки от Съветския съюз и постави началото на пътническите и търговските връзки между двете страни. По призова на ОК на партията трудещите се от Варна и окръга се стекоха масово на варненското пристанище, за да посрещнат пратениците на първата в света социалистическа държава. Пред вратите на пристанището се събра хиляден народ, който чака два дни, докато дойде корабът.⁴⁵ Полицейските кордони бяха разкъсани и бонсистите поднесоха на капитана на кораба букет от свежи цветя от името на варненската младеж като израз на най-топли чувства към съветските народи.⁴⁶ След това между екипажа на кораба и прогресивните варненски спортисти се проведе футболен

⁴⁰ В. «Черно море», бр. 3636 от 2 януари 1940 г.

⁴¹ П а к т а м, бр. 3640 от 6 януари 1940 г.; също бр. 3747 от 13 февруари 1940 г. и бр. 3677 от 19 февруари 1940 г.

⁴² П а к т а м, бр. 3646 от 13 януари 1940 г.

⁴³ П а к т а м, бр. 3645 от 12 януари 1940 г.

⁴⁴ ЦДИА, ф. 370, оп. 1, а. е. 786, л. 15: също ЦПА, А л е к с а н д ъ р Ш у р б а н о в, спомени, инв. № 1167.

⁴⁵ ОПА — Варна, Ж е л ю Г е о р г и е в, спомени, инв. № 74.

⁴⁶ П. Б л и з н а к о в, В. К а р а г ъ з о в и др., ц. с., стр. 389.

мач на варненския колодрум, посетен масово от варненци и селяни от близките села.

Стоварването на съветските стоки на варненското пристанище се превръщаше в истински празник. Варненци се трупяха в пристанището, за да видят с очите си произведенията на съветската индустрия, да им се порадват. Преносвачите целуваха като вярващи съветската стомана и пожелаваха здраве на тези, които са я произвели и изпратили.⁴⁷ Само през октомври и ноември 1940 г. на варненското пристанище бяха стоварени следните съветски стоки: каменна сол 8 289 000 кг, син камък 28 365 кг, суров памук 2 494 347 кг, желязна тел 637 736 кг, коси 16 026 бр., бетонно желязо 1 254 736 кг, шевни машини 10 557 кг.⁴⁸ За същия период за Съветския съюз бяха изпратени 924 496 кг преработена прежда, 9915 бр. свине, 632 283 кг тютюн и 104 051 кг агнешки кожи.⁴⁹ Значителна част от внесените памук оставаше във Варна и се преработваше от предачната фабрика «Цар Борис». Така например само варненските предачки обработиха в преди 5259 каси (643 788,3 кг) памук на стойност 14 742 400 лв., експедирани в 31 пратки за Съветската страна.⁵⁰ По указания на партията варненските тъкачки скрито от надзорителите поставяха в пратките лозунги, сърдечни призови, в които изразяваха своите братски чувства към съветските народи, своята преданост към делото на социализма.

Търговската спогодба между България и Съветския съюз до голяма степен облекчи безработицата в гр. Варна. С внасянето на суров памук предачната фабрика «Цар Борис» заработи почти с пълен капацитет. Работниците преминаха на две смени. Техният брой достигна 1040 души срещу 250 души в началото на 1940 г.⁵¹ Общо във фабриката бе получен от Съветския съюз и обработен 874 000 кг памук. Нормализира своята дейност и варненското пристанище. Съживиха се и някои металообработващи предприятия.

Голяма роля за популяризиране успехите на социалистическото строителство в СССР, за укрепване на българо-съветската дружба изигра основаното на 12 април 1940 г. в гр. Варна българо-съветско дружество.⁵² В избраното управително тяло влизаха Любомир Н. Вълканов, секретар на Търговско-индустриалната камара, д-р Ненчо Николаев, секретар на дружеството, Станко Х. Калчев, о. з. генерал Тодор В. Габарев, участник в Руско-турската освободителна война и последователен русофил, Жеко Г. Желябов, бивш лидер на Радикалната партия, Иван Дим. Ковачев, тенекеджия, Иван Христов Дучев, адвокат, и Георги Владимиров Маринов. Активна дейност в дружеството развиха д-р Ненчо Николаев, Станко Калчев, Христо Григоров, Георги Григоров и др. Българо-съветското дружество във Варна имаше добре уреден клуб с библиотека и читалня на ул. «В. Левски» № 1 (сегашната сграда на ГК на БКП). В клуба се получаваха много съветски списания, вестници, художествена

⁴⁷ ЦПА, инж. Владимир Шурбанов, спомени, инв. № 1167.

⁴⁸ ЦДИА, ф. 370, оп. 1, а. е. 789, л. 14, 15, 20.

⁴⁹ Вж. пак там.

⁵⁰ ОДА — Варна, ф. 7, оп. 1, а. е. 336, л. 14, 22, 29, 38, 45, 47, 63, 71, 83, 94, 102, 111, 113, 123, 142, 155, 165, 166, 167, 177, 187, 188—190.

⁵¹ Вж. пак там, л. 179.

⁵² АМВР, об. 20189, л. 7, писмо № 233 от 13 май 1940 г. на полицейския комедант в гр. Варна до Дирекция на полицията — София.

литература, които домакинът-библиотекар на дружеството Г. Григоров най-усърдно разпространяваше между комунисти, ремсисти и съмишленици на партията. Получаваха се също така много грамофонни плочи с руски песни и маршове. Дружеството организираше тяхното масово разучаване. От името на дружеството се уреждаха много публични лекции, прожектираха се съветски филми, уреждаха се кътове и изложби. Културно-масовите прояви на българо-съветското дружество се посрещаха с голям интерес, засилваше се любовта на трудещите се към великата Съветска страна.

На 16 април 1940 г. (няколко дни след основаването на варненското дружество) се положиха основите на българо-съветско дружество и в гр. Провадия като клон на софийското българо-съветско дружество.⁵³ Учредителите на дружеството, на брой 37 души, избраха настоятелство в състав: председател Иван Георгиев Цанев, адвокат, касиер Добри Атанасов Къдрев, лекар, и членове д-р Марко Сапарев, инж. Никола В. Бъчваров, контролна комисия Марин Костов, адвокат, д-р Никола Гочев и Леонид Хр. Попов, търговец.⁵⁴ Други българо-съветски дружества на територията на Варненски партиен окръг не можаха да се създадат.⁵⁵

Голям подем на българо-съветската дружба настъпи във връзка с участието на Съветския съюз в IX международна мострена изложба във Варна, уредена от 17 август до 16 септември 1940 г. Освен България и Съветския съюз в изложбата участваха Германия, кралство Гърция и кралство Румъния.⁵⁶ Най-богата и добре уредена беше изложбената палата на Съветския съюз. С много експонати, фототабла, диаграми се илюстрираше стопанската мощ на съветската страна, развитието на индустриализацията, социалистическото преустройство на селското стопанство, размахът на социалистическата културна революция. Вестник «Варненски новини» публикува подробна кореспонденция, в която се резюмира съдържанието на съветската изложбена палата:⁵⁷ «Приведените надписи и диаграми, които сумират индустриализирането на страната, показват, че по селскостопанско машиностроене и по производство на комбайни СССР стои на първо място в света, докато по общото производство на цялата промишленост Съветският съюз заема първо място в Европа и второ в света.»⁵⁸ Показаните в изложбата експонати като пътнически автомобили, товарни камиони, трактори с гъсенични колела, електромотори и др. бяха прекрасна витрина за успехите на Съветския съюз на полето на мирното социалистическо строителство. Съветската палата предизвика голям интерес у трудещите се от града и окръга.

⁵³ МРД — Варна, инв. № 1529.

⁵⁴ Вж. п а к т а м.

⁵⁵ Авторите на книгата «Варненската окръжна организация на БКП 1893—1944 г.» неправилно твърдят, че в с. Ганчево (сега с. Партизани) е основано българо-съветско дружество. Засега не са намерени документални материали, които да потвърждават съществуването на такива дружества. Тогавашният секретар на партийната организация в с. Ганчево Иван Карагяуров опровергава наличието на българо-съветско дружество в селото.

⁵⁶ В. «Варненски новини», бр. 7122 от 17 август 1940 г.; също сп. «Индустриален преглед», кн. 11, 1940 г.

⁵⁷ В. «Варненски новини», бр. 7115 от 9 август 1940 г.

⁵⁸ Вж. п а к т а м, бр. 7122 от 17 август 1940 г.

Хиляди варненски граждани и селяни от съседните села в непрекъснат поток се стичаха пред залите на съветската палата. По този повод сп. «Индустриален преглед» писа: «Павилионът на СССР с пълно право беше голям интерес между посетителите на изложбата и може да се каже, че беше един от най-добре посетените павилиони на изложбата. От ранна сутрин до късна вечер публиката се трупаше масово, за да надникне през този, така да се каже, прозорец, през който можеше да се види какво има и какво е могъл да сътвори великият славянски колос».⁵⁹ Само до 2 септември през съветския павилион преминаха 135 000 посетители.⁶⁰ Голямо значение за пропагандата на марксистко-ленинската литература имаше подредената изложба на съветската книга. Много ценни екземпляри от съчиненията на Ленин, М. Горки и др. «изчезваха» от щандовете, разпространявани след това сред населението от варненските комунисти и ремсисти. На бившия петъчен пазар (зад Търговската академия) вечер се прожектираха безплатно съветските филми «Четвърти перископ», «Цигански табор», «Волга-Волга», «Степан Разин» и др.⁶¹ Хиляди работници, селяни, честни интелигенти посещаваха съветските филми, научаваха истината за съветската страна, за големите успехи на съветските народи, тръгнали уверено по пътя на социализма. Оттогава петъчният пазар започна да се нарича от варненци «Червения площад». Желязната завеса, с която буржоазията преграждаше пътя на истината, беше разчупена. В съзнанието на хиляди варненци възтържествува великата правда на социализма. Годици наред варненската младеж се възпитаваше под огромното въздействие на съветските песни, на прекрасните съветски филми.

В условията на революционен подем на масите окръжният комитет на БРП(к) — Варна даде указания комунистите и ремсистите да навлязат в масовите организации, да изземат ръководствата им, да спечелят доверието на широките народни маси. За масова легална работа се използваша клоновите сдружения на БРС,⁶² читалищата, културно-просветните благотворителни дружества (които във Варна бяха десетина на брой), кооперации, младежки кооперативни групи, масови емигрантски дружества и др. След разпускането на Независимите работнически професионални съюзи беше дадена линията комунистите масово да навлизат в казионните профсъюзи (БРС). Така например в ръководството на клоновото работническо сдружение на металиците влизаха комунистите Стоян Павлов, Борислав М. Николов, Атанас Ставрев, Мавро Хр. Мавродиев, Христо Т. Лефтеров,⁶³ в съюза на риболовците — Стоян Ив. Стоянов, Тодор Ив. Тодоров, Иван Дим. Иванов,⁶⁴ в клоновото работническо сдру-

⁵⁹ Сп. «Индустриален преглед», кн. 11, 1940 г.

⁶⁰ В. «Варненски новини», бр. 7136 от 3 септември 1940 г.

⁶¹ В. «Варненска поща», бр. 7802 от 28 август 1940 г.; също ОПА — Варна, Ж е л ю Г е о р г и е в, спомени, инв. № 74.

⁶² През този период във Варна имаше около 30 браншови работнически сдружения, поделения на казионния БРС, а именно: текстилен бранш, преносен, метало-технически, житарски, месаро-колбасарски, тютюнороботнически, моряшки, коларски, търговски помощници, строителен, готварски, хлебарски, чиновници в частни банки, риболовен, кооперативни сдружения, плувци-спасители, тухларо-керемидарски, млекокарски, техници със средно образование, столарско сдружение, съюз на здравните дейатели, общарско сдружение, учителски съюз и др.

⁶³ ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 97, л. 56.

⁶⁴ П а к т а м, а. е. 117, л. 5.

жение на преносвачите — Матей Цонков, Стефан Николов, Коста Стоянов,⁶⁵ в дружеството на зеленчукопроизводителите активно работеше Димо Тодоров,⁶⁶ в бръснаро-занаятчийското сдружение работеха 4-ма съмишленици на партията и др.

В 4-те читалища на гр. Варна комунистите и ремсистите развиваха активна културно-просветна дейност. В читалище «Отец Паисий» към училище «Ст. Караджа» голяма активност проявяваха Поля Терзистоева, Попевтимов, Ганчо Стоев, Веса Чорбаджийска, Петър Савов и др. Цялата дейност на читалището се направляваше от Вяра Македонска, член на ОК на партията.⁶⁷ Комунистите д-р Ненчо Николаев, Вяра Македонска и др. чрез кварталните читалища изнасяха редица беседи — «Нуждата от организиране на жената», «Българката през епохата на Възраждането», «Средства и фактори за възпитанието на детето», «За представители на българското национално възраждане» и др.⁶⁸ Театралната трупа при читалище «Отец Паисий» подготви и многократно изнесе съветските пиеси «Животът вика», «Платон Кречет», пиесите «Люти клетви», «Черното петно», «Калната топка» и др.⁶⁹ Читалище «Хр. Ботев» изнесе пиесата «Баща и синове», като предостави средствата на безплатните ученически трапезарии.⁷⁰ Младежите кооператори, въздържатели и есперантисти проведоха литературно-музикална вечер, посветена на апостола на свободата В. Левски.⁷¹ Комунисти и ремсисти участваха в есперантски курс, провеждан от дружество «Албатро» в училище «Антон Страшимиров» (Сулини).⁷² Такива есперантски курсове действаха и в други квартали на града. Активна дейност развиваше и спортната организация «Радецки».

Друга легална форма на партията и РМС бяха екскурзиите в околностите на града («Джанавара», «Гюндюза», «Арап чешме» и др.), където се събираха по 200 комунисти, ремсисти и съмишленици.⁷³ Обикновено на тези срещи се провеждаха събрания, конференции, четяха се позиви, нелегални вестници и пр.

Лозунгите на партията за мир и дружба със Съветския съюз намериха отражение и в репертоарния план на варненския народен театър, където работеха прогресивни актьори и режисьори. През театралния сезон на 1940/41 г. варненският театър успя да постави съветската пиеса «Платон Кречет»⁷⁴ и класическата руска драма на Н. Островски «Без вина виновен».⁷⁵ През същия театрален сезон във Варна гостува врачанският театър с руската пиеса «Огньовете на маяка» и представи на варненската публика безсмъртната пиеса на Пушкин «Цигани».⁷⁶

Докато правителството на Б. Филов подготвяше присъединяването

⁶⁵ П а к т а м, а. е. 92, л. 2—11.

⁶⁶ П а к т а м, а. е. 48, л. 13.

⁶⁷ ОПА — Варна, Христина Дим. Стойчева, спомени, инв. № 70.

⁶⁸ В. «Варненска поща», бр. 7966 от 6 март 1941 г. и бр. 8036 от 22 май 1941 г.

⁶⁹ П а к т а м, бр. 7917 от 10 януари 1941 г. и бр. 7941 от 7 февруари 1941 г.

⁷⁰ П а к т а м, бр. 7972 от 15 март 1941 г.

⁷¹ В. «Варненска поща», бр. 7959 от 28 февруари 1941 г.

⁷² П а к т а м, бр. 7958 от 27 февруари 1941 г.

⁷³ ОПА — Варна, П а л а д а М а к е д о н с к а, ц. с., л. 5.

⁷⁴ В. «Варненска поща», бр. 7943 от 9 февруари 1941 г.

⁷⁵ В. «Варненски новини», бр. 7140 от 7 септември 1940 г.

⁷⁶ В. «Варненска поща», бр. 7938 от 4 февруари 1941 г.

на България към фашисткия блок и водеше враждебна политика спрямо Съветския съюз, българският народ получи братска подкрепа от съветското правителство. След като Съветският съюз си възвърна Бесарабия и Северна Буковина, той оказа решаваща помощ на България при уреждането на въпроса с Южна Добруджа.⁷⁷ Определени заслуги за това имаше и фашистка Германия, която подпомогна България, преследвайки завоевателни стремежи. Българските фашистки управници само по дипломатически път изразиха благодарността на българския народ към Съветския съюз за присъединяването на Южна Добруджа.⁷⁸ В същото време българските фашистки управници се мъчеха да уверят народа, че връщането на Южна Добруджа е станало единствено поради застъпничеството на Германия и Италия.⁷⁹

Разбира се, договорът в Крайова не реши радикално въпроса за Добруджа. Северна Добруджа (с преобладаващо българско население) остана под румънска власт.

Окръжният комитет на партията призова трудещите се от гр. Варна на величествен митинг по повод освобождаването на Южна Добруджа. Само за няколко часа пред съветското консулство се събра хиляден народ. Пред многолюдния митинг говори народният представител Авр. Гачев, който изрази благодарността на варненци за оказаната морална подкрепа от Съветския съюз за връщането на Добруджа към България. На балкона се появи съветският консул, който каза: «Поздравявам българския народ с присъединяването на Южна Добруджа, което има голямо значение за България.»⁸⁰ Варненските комунисти начело със секретаря на окръжния комитет на БРП(к) Ангел Цанев превърнаха митинга във внушителна манифестация на българо-съветската дружба.

По силата на подписания договор в Крайова българското население от Северна Добруджа трябваше да се засели в Южна Добруджа, а румънското население от Южна Добруджа — в Северна Добруджа. Това създаваше голямо недоволство от страна на севернодобруджанци и затруднения на българските власти. В изложение на група севернодобруджанци до председателя на Министерския съвет и председателя на НС се искаше час по-скорошното оземляване на всички добруджанци от Северна Добруджа със съответните имоти при изселването, а на базимотните селяни да се дадат земи за препитание, незабавно разрешаване на жилищния въпрос, водоснабдяването на Добруджа и пр.⁸¹ От друга страна, жителите на Южна Добруджа протестираха срещу решението на правителството за отнемане на 1/3 от земята им, която ще се предостави на преселниците севернодобруджанци. Такива протести до МС изпратиха и жителите на с. Черно око, Касъмска община, с. Карапелит, Добричко, и много други.⁸² По този начин на икономическа основа се създаваха вътрешни противоречия между населението на Южна Добруджа и преселниците от Северна Добруджа. Българската фашизирана бур-

⁷⁷ История на България, т. III, С., 1964 г., стр. 368.

⁷⁸ В. «Варненски новини», бр. 7143 от 11 септември 1940 г.

⁷⁹ П а к т а м, бр. 7142 от 10 септември 1940 г.

⁸⁰ ОПА — Варна, Й о р д а н Р у с ч е в, спомени, инв. № 339, л. 2; също в. «Варненски новини», бр. 7143 от 11 септември 1940 г.

⁸¹ ЦДИА, ф. 173, оп. 6, а. е. 1727, л. 5.

⁸² П а к т а м, л. 475, 476.

жоазия умело използваше тези вътрешни противоречия между добруджанското население, за да подклажда вражди между него и да го държи под своя зависимост.

Българската работническа партия и организациите на ДРО предприеха широка разяснителна работа сред добруджанското население. След освобождаването на Южна Добруджа беше необходимо да се поведе борба за социално освобождение, да се издигнат икономически и политически искания. Още при посрещането на българските войски дейците на БРП и ДРО, влизащи в състава на временните комитети, на проведените масови митинги и демонстрации издигнаха лозунгите за мир, хляб, свобода, за дружба със Съветския съюз и др.⁸³ Добруджанската революционна организация (ДРО) беше разпусната. По-активните нейни дейци влязоха в организациите на БРП. В Добрич (Толбухин) беше организиран окръжен комитет на БРП(к), който се ръководеше направо от ЦК на партията. Новосформираният окръжен комитет беше оглавен от Добри Ат. Орлов. Комитетът беше подпомогнат и от Дим. Ганев, заселил се в гр. Добрич след излизането му от затвора.

Варненската окръжна организация на БРП(к) ръководеше борбата на трудещите се за запазване на мира и националната независимост на страната, за колективна сигурност, за пресичане пътя на фашизма и войната. Варненските комунисти разясняваха пред широките народни маси, че Съветският съюз е най-мощната опора за запазване на мира на Балканите.

Изхождайки от желанието на огромното мнозинство на българския народ да живее в мир и дружба със Съветския съюз, през ноември 1940 г. чрез заместник-комисаря на външните работи Аркади Соболев съветското правителство отново предложи на България да бъде сключен пакт за приятелство и взаимопомощ.⁸⁵ Въпреки укриването на това предложение от правителството на Б. Филов, БРП узна неговото съдържание и то бе размножено в хиляди екземпляри и разпространено в цялата страна. Чрез в. «Работническо дело» партията призова трудещите се на упорита борба за приемане на съветското предложение.

През есента на 1940 г. в горичката между с. Тополите и летище Варна се проведе нелегална окръжна конференция под ръководството на секретаря на ОК на партията Ангел Цанев.⁸⁶ Конференцията разгледа организационното състояние на районните комитети, на партийните организации по квартали, предприятия и села. Заедно с това пред окръжния актив се постави задачата партийните организации да разгърнат активна дейност сред трудещите се за приемане на съветското предложение. Окръжният комитет на партията отпечата на циклостил предложението и го разпространи под заглавие «Международното положение и

⁸³ История на гр. Толбухин, С., 1968 г., 405—406.

⁸⁴ Първото предложение на съветското правителство за сключване на пакт за приятелство и взаимна помощ между България и Съветския съюз беше направено още през септември 1939 г.

⁸⁵ ЦДИА, ф. 456, оп. 1, а. е. 3, л. 2.

⁸⁶ ОПА — Варна, Д и м и т ъ р А т. Н а й д е н о в, спомени, инв. № 46, л. 2. На проведената окръжна конференция присъствуваха: Стоян Павлов, Стоян Мурадларски, Георги Костов—Левака, Богдан Костов, Павел Христов, Диню Петров, Кузо Пандов, Петко Димитров, Стоян Стоянов, Димо Тодоров, Илия Димитров—Илийката, Георги Петлешев и др.

нашите задачи». ⁸⁷ По инициатива на партийните и ремсовите организации предложението за сключване на пакт със Съветския съюз се обсъди по квартали и махали, по читалища и предприятия, от студентската и ученическата младеж. «Ние, варненските граждани от крайните квартали, се казва в едно изложение до Народното събрание, искаме народните представители да се вслушат в народния глас и да настояват пред правителството за сключване на Българо-съветски пакт за взаимна помощ, който пакт е единственото средство за запазване от въвлечането на българския народ във войната и който глас не идва от улицата, а е глас народен.» ⁸⁸ В този смисъл жителите на с. Аксаково изпратиха изложение до НС, подписано от много жители на селото. ⁸⁹ Такива изложения изпратиха и жителите на селата Белослав, Водица, Новаково, Ботево, Куманово, Николаевка и много други. ⁹⁰ В с. Бяла за събирането на подписи бяха ангажирани всички комунисти и ремсисти. Селото беше разделено на махали, бяха обходени всички домове. Властта узна за акцията и предприе арести, подложи на тежки инквизиции инициаторите, но изложението вече беше изпратено. ⁹¹ В с. Новградец полицията арестува комуниста Стоян Пенев в момента, когато разнасяше изложението в селската кръчма. Инициаторите на акцията бяха изпратени в концлагери. ⁹² За участие в Соболевата акция бяха въдворени на друго местожителство 5-ма комунисти от с. Добрина начело със стария комунист Койчо Атанасов. ⁹³ Малтретирани бяха също така и селяни от с. Изворско, които събраха 117 подписа (от почти всички пълнолетни жители на селото). ⁹⁴ В изпратеното до Министерския съвет и НС изложение от жителите на с. Страцимир (сега с. Чернево), подписано от 325 души, се казва: «Слагайки подписите си под това изложение, ние смятаме, че изразяваме разбиранията на целия български народ и искайки осъществяването в най-скоро време на тоя пакт, изпълняваме най-добре нашия граждански, обществен и национален дълг.» ⁹⁵ В Соболевата акция комунистите от Варненски окръг успяха да въвлекат левите земеделци и русофилски настроените дейци от бившите буржоазни партии. ⁹⁶ В доклада на околийския полицейски началник от 2 януари 1941 г. до областния полицейски началник в Шумен се признава, че «... агитацията в полза на СССР е дотолкова голяма, че има случаи, когато лица от селата и града, бивши доскоро германофили, да се произнасят вече в полза на едно по-голямо сътрудничество със СССР.» ⁹⁷ Според секретни данни на полицията сред широките слоеве на народа по отношение на външната политика са очертани две течения — едното е за Оста, а другото за дружба и взаимопомощ със Съветския съюз, като последното с всеки изминат ден все повече се разраства. ⁹⁸

⁸⁷ АМВР, об. 12812, Доклад на областния полицейски началник Шумен от 11 януари 1941 г. до Дирекция на полицията — София.

⁸⁸ ЦДИА, ф. 173, оп. 6, а. е. 1727, л. 109.

⁸⁹ АМВР, об. 12618, л. 11.

⁹⁰ Вж. пак там.

⁹¹ ОПА — Варна, Добринка Хр. Стефанова, спомени, инв. № 149, л. 3.

⁹² АМВР, об. 12619, л. 1.

⁹³ Пак там, об. 12626, л. 32.

⁹⁴ Пак там, об. 1279, л. 3.

⁹⁵ Пак там, об. 13932, л. 13.

⁹⁶ ОПА — Варна, Желю Георгиев, спомени, инв. № 74, л. 3.

⁹⁷ АМВР, об. 12618, л. 9.

⁹⁸ Вж. пак там.

Наличието на съветското консулство във Варна и осъществяването на българо-съветската търговска спогодба най-вече посредством варненското пристанище придаваше по-целенасочен и масов характер на Соболевата акция във Варненския край. В съветското консулство редовно прииждаха селяни, срещаха се с консула Менаков, вицеконсула Виноградов и секретаря на консулството Плакутин⁹⁹ и изразяваха братските си чувства към съветските народи — строители на социализма. След тези срещи те излизаха от консулството вдъхновени и окриляни. Въпреки полицейските мерки варненските комунисти също поддържаха връзки със съветското консулство, получаваха редица агитационни материали. Освен това консулството поддържаше секретни връзки с няколко групи варненски дейци, работещи по линия на съветското разузнаване. Личният контакт на пристанищните работници с екипажите на търговските кораби «Сванетия» и «Ногин» бе прекрасна школа за възпитание. «Спомням си първата среща със съветските хора на борда на красивия съветски параход «Сванетия» — пише в спомените си инж. Вл. Шурбанов. — Порази ни новото, социалистическо отношение към хората, любезността на съветските моряци начело с корабния капитан Беляев. На парахода имаше специален салон за заниманието на децата на пасажерите. Направи ми голямо впечатление вниманието на съветските хора към подрастващото поколение и грижите за неговото възпитание.»¹⁰⁰

Всичко това създаваше благоприятна обстановка, в която съветското предложение за сключване на пакт за дружба и взаимна помощ намираще възторжено одобрение. То беше подкрепено от огромното болшинство на населението на Варненски окръг.

Въпреки изразената народна воля и желание за сключване на пакт за дружба и сътрудничество със СССР, българското правителство, вярно на своите хитлеристки господари, отхвърли съветското предложение.¹⁰¹ По предложение на правителството фашисткото мнозинство гласува редица реакционни закони, с които се подготвяха условията за присъединяване на България към силите на Оста. Дейността на българо-съветските дружества беше сведена до минимум. Забрани се внасянето и разпространяването на съветски вестници, списания и литература. През декември правителството издаде реакционния закон за защита на нацията, насочен срещу еврейското население. При обсъждането му в НС против него остро се изказаха депутатите-комунисти, представителите на буржоазната опозиция, управителните съвети на адвокатския и лекарския съюз, група прогресивни общественици и писатели.¹⁰² По този повод ЦК на БРП(к) издаде позив, в който заклейми фашисткото правителство.¹⁰³ Гласуван беше също така законът за гражданската мобилизация. В издадения позив по този повод от ЦК на БРП(к) се казваше, че законът за гражданската мобилизация е подготовка на правителството и капиталистическата класа за вмъкване на българския народ в империалистическата война.¹⁰⁴ За да спечели на своя страна учащата се младеж, фа-

⁹⁹ П а к т а м.

¹⁰⁰ ЦПА, инж. В л а д и м и р Ш у р б а н о в, спомени, инв. № 1167.

¹⁰¹ История на България, т. III, С., 1964 г., стр. 372.

¹⁰² И. Д и м и т р о в, Буржоазната опозиция в България 1939—1944 г., С., 1969 г., стр. 31—32.

¹⁰³ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 69, л. 1.

¹⁰⁴ ЦДИА, ф. 370, оп. 2, а. е. 840, л. 3.

шисткото правителство прокара закона за създаване на казионната фашистка организация «Бранник».¹⁰⁵

За разобличаване антинародната същност на тези закони окръжният комитет на партията във Варна мобилизира всичките си членове, вдигна на крак РМС, БОНСС, всички прогресивни културно-масови организации. Най-големи размери получи борбата срещу «Бранник». Работническата, учащата се и селската младеж дадоха решителен отпор на властта срещу опита ѝ да се фашизира цялата младеж. Ремсистите разпространяваха позива на ЦК на РМС, в който се казваше, че със създаването на «Бранник» се цели преваряването на българската младеж във фашисткия казан и подготвянето ѝ за пушечно месо за интересите на чуждите и нашите империалисти.¹⁰⁶ Най-ожесточена бе борбата на прогресивната студентска младеж в Търговската академия, която разобличаваше фашистката същност на «Легиона» и «Бранник», проваляше техните събрания. Варненските бонсисти се обърнаха с писма до всички организации в страната с призив да подкрепят борбата им срещу казионната фашистка организация «Бранник», за свободно съществуване на студентските академически дружества.¹⁰⁷ В подкрепа на призива се отзоваха читалище «Просвета», младежката група при читалище «Ив. Вазов» във Варна, младежката кооперативна група в с. Ст. Оряхово, жителите на с. Малко Търново, Чирпанско, Малорад, Оряховско, и много други.¹⁰⁸ Бяха изпратени много протести до ректора на академията, правителството и Народното събрание.

За да разгромят прогресивните сили в академията, групирани в БОНСС и студентското академично дружество «Стопанска мисъл», студентите-легионери устрои погроми над честната студентска младеж. На 23 май 1941 г. по време на тържественото събрание по случай празника на славянските просветители Кирил и Методий студентите-легионери и ученици нанесоха побой на бонсисти и активни дейатели на академичното дружество «Стопанска мисъл».¹⁰⁹ Тези действия бяха поощрявани от полицията и варненския митрополит, който идейно ръководеше християнските дружества. Академичният съвет анкетира случая, разтури всички студентски организации и изключи 8 студенти-легионери, взели участие в побоя.¹¹⁰ На другия ден — 24 май — под давление на полицията студентската манифестация беше забранена.¹¹¹ Такъв погром студентите-легионери организираха и на 2 юни пред паметника на Хр. Ботев в морската градина.

През лятото и есента на 1940 г. започна осезателно да се чувства немското влияние. В града започнаха да пристигат немски «туристи» и всевъзможни «специалисти», които се занимаваха главно с разузнаване, стремяха се да подготвят общественото мнение за предстоящото окупиране на страната. В началото на август в морското казино немският художник д-р Еллер откри своя изложба.¹¹² Същият немски специалист изнесе

¹⁰⁵ Пак там, ф. 173, оп. 6, а. е. 1087.

¹⁰⁶ ЦПА, ф. 52, оп. 1, а. е. 172, л. 1.

¹⁰⁷ П. Близнаков, В. Карагъзов и др., ц. с., л. 397.

¹⁰⁸ Вж. пак там.

¹⁰⁹ ЦДИА, ф. 177, оп. 2, а. е. 1315, л. 107.

¹¹⁰ АМВР, об. 12812.

¹¹¹ ЦДИА, ф. 177, оп. 2, а. е. 1315, л. 43, 48, 87, 100, 107.

¹¹² В. «Варненски новини», бр. 7108 от 1 август 1940 г.

сказка на тема «България в миналото и настоящето».¹¹³ Немско-българското дружество организира няколко концерта и сказки на други немски специалисти.¹¹⁴ Във вилата на Стефан Венедик Попов се установи група цивилни германци, които поддържаха радиостанция, свързана с Берлин.¹¹⁵

През януари 1941 г. в София се състоя VII пленум на ЦК на БРП, който обсъди вътрешното и международното положение на страната.¹¹⁶ Пленумът постави основните задачи на партията: решителна борба против въвлечането на България във войната, сключване на пакт за приятелство и взаимна помощ със СССР, обединяване на антифашистките сили в широк народен фронт, спечелване на масите и защита техните жизнени интереси. В работата на пленума взе участие и Ангел Цанев, секретар на окръжния комитет на БРП — Варна.

В духа на партийните решения, взети на VII пленум, варненската окръжна организация засили своята агитационно-пропагандна дейност. На циклостил бяха отпечатани и разпространени материалите: «Българският народ и войната», в 3500 екз., «Ленин за хода на войната и защита на отечеството», 8 стр., в 200 екз., «Международното и вътрешното положение на България», 11 стр., в 200 екз., «Към трудещите се селяни граждани», в 2000 екз., «За мир, хляб, свобода», в 1000 екз., «Бюлетни № 1 на РП — Варна» и др.¹¹⁷ Окръжният комитет активизира своята дейност сред мобилизираните войници и офицери в 8-ми пехотен полк и флота. Работата в маркс-ленинските групи в средните училища придоби по-голяма политическа насоченост. Наред с изнасянето на традиционните доклади и реферати между учащата се младеж се разпространяваха позивите за Соболевата акция, «Войната иде с бързи крачки», речта на Т. Поляков в НС против закона за защита на нацията и др.¹¹⁸ Ремсовата младеж даваше решителен отпор на «Легиона» и «Бранник», полагаше големи усилия за откъсване на честната ученическа младеж от влиянието на тези организации.

На 1 март 1941 г. правителството на Б. Филев подписа договора във Виена и присъедини България към Трестранния пакт. Още същия ден германски моторизирани части нахлуха в нашата страна.¹¹⁹ Монархофашистката клика потъпка националното достойнство на българския народ. Това стана само два дни преди празника на националното ни освобождение — 3 март. България беше превърната в база за нападение срещу Югославия, Гърция, а по-късно и срещу Съветския съюз. Същия ден министърът на войната издаде заповед № 82, по силата на която на германските войски се даваше право да внасят и изнасят стоки, без да се облагат с мито, да се разполагат като пълни господари в страната, макар и в качеството на «съюзници».¹²⁰ По повод присъединяването на

¹¹³ П а к т а м, бр. 7110 от 3 август 1940 г.

¹¹⁴ П а к т а м, бр. 7163 от 4 октомври 1940 г. и бр. 7182 от 26 октомври 1940 г.

¹¹⁵ ОДА — Варна, ф. 682, а. е. 39, л. 84.

¹¹⁶ БКП в резолюции и решения, т. III, стр. 379.

¹¹⁷ МРД — Варна, инв. № 1732; също АМВР, об. 312, л. 2, писмо № 9255 от 28 април 1941 г. на полицейския комендант във Варна до Дирекция на полицията — София.

¹¹⁸ АМВР, об. 196, л. 100; също МРД — Варна, инв. № 662.

¹¹⁹ История Великой отечественной войны Советского союза 1941—1945 г., Москва, 1960 г., т. I, стр. 306.

България към Тристранния пакт съветското правителство направи декларация, в която изрази неодобрението си от влизането на германските войски в България и заяви, че това «... води не към закрепване на мира, а разширяване на войната и вмъкването и България в нея».¹²¹

Огромното болшинство от населението във Варна и Варненски окръг посрещна немските войски с мълчаливо неодобрение и неприязън. Това се признава и в рапорта на областния полицейски началник до Дирекция на полицията.¹²² Окръжният комитет на БРП отпечата на циклостил и разпространи декларацията на ЦК на БРП от 6 март 1941 г., озаглавена «Една фатална стъпка». «Заедно с огромното болшинство на българския народ, се казваше в декларацията, Работническата партия осъжда решително авантюристичната политика на правителството на цар Борис и проф. Филев, която ще докара неизброими бедствия и страдания на народа и ще го доведе до нова национална катастрофа.»¹²³ Варненските комунисти разпространиха и други позиви, издадени от окръжния комитет на партията. По улиците на града ремсистите написаха лозунги на немски език «Вън немските свини», «Долу Хитлер!»

Партията и РМС успяха да проведат някои легални форми на работа, които преминаха в антифашистки дух. Читалище «Иван Вазов», в което активно работеха Янко Михайлов, Жечка Карамфилова, братя Гологачеви и др., изнесе литературно-музикална програма в училище «Й. Йовков», посветена на Осми март — Международния ден на жената. В същото училище бяха настанени немски войници.¹²⁴ В града и окръга беше разпространен позивът «Първи май и войната».¹²⁵ Активна организационна дейност в окръга развиха Христо Манолов, Стоян Ж. Пантелеев, Тодор Маринов, прикривайки се умело като агенти за увеличаване на портрети. Те пласираха в селата позиви и вестници, повдигаха духа на населението.

Ремсистите от провадийската гимназия проведоха първомайски излет, на който беше изнесена богатата литературно-музикална програма с антифашистка насоченост. Под ръководството на партията варненските работници успяха да провалят официалното първомайско събрание, организирано от БРС.¹²⁶

С идването на германските войски в България реакцията в гр. Варна мина в настъпление. На 10 март в салона на популярната банка се проведе събрание на фашисткия елит, на което присъствуваха 50 души. На това събрание бе създадена Обществена сила във Варна. В избрания временен комитет влязоха Станчо Савов, председател, Н. Попов и Ал. Мустаков.¹²⁷ Опора на местните фашисти бяха германските войски, които се настаняха в училища и други обществени сгради.¹²⁸ Те заеха важни стратегически пунктове по черноморското крайбрежие. Германската военна машина окупира варненското пристанище. Флотската работилница

¹²⁰ ЦВА, ф. 1027, оп. 1, д. 510, л. 46, 47.

¹²¹ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 86, л. 6.

¹²² АМВР, об. 13700.

¹²³ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 85, л. 4.

¹²⁴ ОПА — Варна, Кръстина Колева, бележки, инв. № 296.

¹²⁵ АМВР, об. 12912, л. 29.

¹²⁶ П. Близнаков, В. Карагьозов и др., ц. с., стр. 398.

¹²⁷ В. «Варненска поща», бр. 7979 от 23 март 1941 г.

¹²⁸ АМВР, об. 12731, л. 18.

и «Кораловаг» подчиниха цялата си производствена дейност за изработването на германски военни баржи. В града се установи германско военномоменданство.¹²⁹

За да се подсили охраната на германските военни и търговски кораби, българските фашисти доставиха от Германия два торпедни катера и една миночистачна лодка.¹³⁰

През пролетта на 1941 г. по случай великденските празници варненската фашизирана буржоазия предприе акция за събиране на помощи за германските войски и българския окупационен корпус.¹³¹ За целта се изгради общограждански комитет. Верни слуги на хитлеристите, варненските търговци първи се отзоваха и събраха значителни суми. Акцията беше подета и от някои местни фашистки елементи, но в селата селяните се отнесоха враждебно към нея, поради което тя се провали. Само от децата, по задължение и със заплаха, бяха събрани незначителни средства и подаръци. Благодарение на разяснителната работа на партията и РМС акцията не даде очакваните резултати. Все пак най-верните слуги на хитлеристка Германия във Варна, предимно търговци, банкери, индустриалци и др., с парични средства засвидетелствуваха своята вяроност и подкрепа на господарите си.¹³²

След присъединяването на страната към Тристранния пакт и нахлуването на немците в България у нас се създаде нова обстановка. Легалните форми на борба бяха ограничени до минимум. Това постави нови, още по-трудни и отговорни задачи пред партията, която се ориентира главно към нелегалните форми на борба.

Монархофашистката власт във Варна все повече засилваше терора и правеше опит да нанесе удар на окръжната партийна организация и РМС. През февруари 1941 г. тя попадна по следите на окръжния комитет на партията, поради което неговият секретар Ангел Цанев бе принуден да мине в нелегалност. След него секретар на комитета стана Георги Костов—Левака. На 22 април с. г. полицията разкри групата, работеща с циклостила на окръжния комитет.¹³³ Беше издадено полицейско табло за издирването на Ангел Цанев, Андон Дончев, Захари Георгиев, Коста Вълканов, Илия Димитров, Милка Пеева, Петър Савов, Коста Парашкевов, Никифор Никифоров и Борис Марков. Групата с циклостила се ръководеше лично от Ангел Цанев. Той доставяше готови восъчни листа и подготвен текст, които бяха отпечатвани и разпространявани.¹³⁴ В продължение на месец и половина бяха отпечатани десетина вида позиви, някои от тях с по 2000 бр. тираж.¹³⁵ Майките на арестуваните комунисти

¹²⁹ В. «Варненска поща», бр. 7979 от 23 март 1941 г.

¹³⁰ ЦВА, ф. 1027, оп. 1, д. 510, л. 44.

¹³¹ В. «Варненска поща», бр. 7998 от 13 април 1941 г.

¹³² ЦДИА, ф. 370, оп. 1, а. е. 1301, л. 40.

¹³³ МРД — Варна, инв. № 2026, следствено дело № 174 от 1941 г. на Шуменски военно-полеви съд.

¹³⁴ АМВР, об. 311, л. 2.

¹³⁵ Бяха отпечатани следните позиви: позив за Международния ден на жената в 800 екз., позив — речта на Т. Поляков против Закона за защита на нацията — 500 екз., «Една фатална стъпка» — 4000 екз., позив за работничката от фабрика «Текстил» — 600 екз., позив на РП за бомбардировките на българските градове — 2000 екз., постановление на ЦК на ВКП(б) по случай Международния ден на жената — 800 екз., «Българският народ и войната» — 3500 екз., «Разяснение по работата на синдикалните комисии» — 1100 екз., «Ленин за характера на войната и защита на

и ремсисти, работили на циклостила, изпратиха протест до НС и министъра на вътрешните работи. «Деца на еснафи и работници и самите те такива не могат да бъдат врагове на своето отечество», се казва в протеста.¹³⁶ Въпреки разкритията на полицията варненските комунисти успяха да ограничат провала. Освен Ангел Цанев в нелегалност минаха Милка Пеева и Иван Добрев.

Фашизмът премина в решително настъпление. Полицията засегна и някои легални прояви на партията, РМС и БОНСС. Беше закрито читалище «Отец Паисий», взело най-активно участие в Соболевата акция. Полицията разтури прогресивното академично дружество «Стопанска мисъл», студентските столове «Беден студент» и «Съгласие».¹³⁷ Бяха закрити българо-съветските дружества във Варна и Провадия. Над читалищата и другите културно-просветни и масови организации се упражняваше строг полицейски контрол.

II. НАЧАЛО НА ВЪОРЪЖЕНАТА БОРБА В X ВОЗ

До пролетта на 1941 г. хитлеристка Германия успя да пороби десетина малки и големи капиталистически държави. Народите от Полша, Франция, Чехословакия, Белгия, Югославия и др. пъшкаха под ботуша на германския империализъм.¹³⁸ Широките народни маси от тези страни под ръководството на комунистическите партии започнаха народна, антифашистка, освободителна борба, насочена срещу германските завоеватели. В същото време буржоазията от поробените страни предателствуваше, провеждаше съглашателска политика спрямо хитлеристите. Фашистка Германия успя да подчини икономиката на тези страни, да я военизира, да използва богатия икономически и военен потенциал на почти цяла поробена Европа.¹³⁹ Хитлеристите смятаха, че са осигурили своя тил за една антисъветска война. Те разчитаха на изолацията на СССР от капиталистическия свят, на вътрешни противоречия в многонационалната съветска държава.

Рано сутринта на 22 юни 1941 г., без да обявяват война, хитлеристите вероломно нападنا Съветския съюз.¹⁴⁰ Те си поставиха за цел да завоюват необятната съветска страна, да завладеят богатите ѝ материални ценности, природни ресурси, да ограбят съветските народи. За Съветския съюз, за неговите свободолюбиви народи започна Великата отечествена война против най-злия враг на човечеството — германския фашизъм. Отечествената война, която водеха съветските народи, беше главната опора на всички поробени и заплашени от поробване народи. По този начин войната, макар и замислена като империалистическа, придоби освободителен, антифашистки характер. Сравнително бързото настъпление на хитлеристката армия заплашваше интересите на Англия

отечеството» в 8 стр. — 200 екз., «Към трудещите се селяни и граждани» — 2000 екз., «За мир, за хляб, за свобода» — 1000 екз. и бюлетин № 1 на РП — Варна в 4000 екз.

¹³⁶ ЦДИА, ф. 173, оп. 6, а. е. 1727, л. 385.

¹³⁷ П. Б л и з н а к о в, В. К а р а г ъ о з о в и др., ц. с., стр. 399.

¹³⁸ История Великой Отечественной войны Советского союза 1941—1945 г., Москва, 1960 г., т. I, стр. 373—387; също ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 95.

¹³⁹ История Великой Отечественной войны, т. I, стр. 373—378.

¹⁴⁰ Вж. п а к т а м, т. II, стр. 9.

и САЩ. Именно поради тези съображения те бяха принудени да влязат във военна коалиция със СССР за разгромяването на германския фашизъм.¹⁴¹

Огромното болшинство от българския народ, който хранеше големи симпатии към Съветския съюз, изрази дълбокото си възмущение срещу тази разбойническа война. Израз на това всенародно настроение бе издаденият още на 22 юни позив на ЦК на БРП, в който се казваше: «Историята не познава по-разбойническа, по-империалистическа и контрареволуционна война от тая, която фашизмът поде против СССР. И обратно, няма по-справедлива и по-прогресивна война от тая, която съветският народ води против фашисткото нашествие и от изхода на която ще зависят съдбините на всички народи.»¹⁴² Партията призова народа на революционна бдителност и решителна борба против опитите на управляващата монархо-фашистка клика да въввлече България във война срещу Съветския съюз. Позивът завършваше с призива: «Нито едно зърно българска пшеница, нито късче български хляб на германските фашисти

¹⁴¹ Вж. пак там, стр. 177—196; също ЦВА, ф. 756, оп. 1, а. е. 226, л. 507.

¹⁴² ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 95. През последните 10—15 години излязоха редица монографични изследвания, които разработват важни въпроси, свързани с въоръжената борба на българския народ срещу фашизма и германските окупатори. Вж. Н. Горненски, Въоръжената борба на българския народ за освобождение от хитлеристката окупация и монархо-фашистката диктатура 1941—1944 г., изд. на БКП, 1958 г.; от същия автор, Борбата на БРП за революционизиране на войнишките маси 1941—44 г., ДВИ, 1957 г.; Създаване и дейност на ОФ 1942—1944 г., сп. ИП, 1964 г., кн. 4, стр. 40—68; Подготовка и извършване на Деветосептемврийското въстание, сп. ИП, 1959, кн. 4, стр. 42—64 и др.; С. Л. Петров, Борбата на БРП за установяване на народнодемократичната власт май—септември 1944 г., изд. на БКП, 1964 г.; К. Драмалиев, История на Отечествения фронт, 1947 г.; М. Ерейска, Въоръжената борба във Втора въстаническа оперативна зона 1941—1944 г., изд. на БКП, 1965 г.; Г. Пенчев, Въоръжената борба на Девета шуменска въстаническа оперативна зона, изд. на БКП, 1961 г.; Н. Ирибаджакоев, Страници от въоръжената борба против фашизма в Търновски окръг, изд. на БКП, 1957 г.; Д. Даскалов, Съпротивата в Пета въстаническа оперативна зона 1941—1944 г., изд. на БКП, 1968 г.; Богдан Атанасов, Въоръжената борба в Шеста въстаническа оперативна зона 1941—1944 г., изд. на БКП, 1968 г.; Д. Шерланов, Отечественият фронт 1942—1944 г., изд. «Народна просвета», 1964 г.; Б. Стойнов, Бойните групи 1941—1944 г., изд. на БКП, 1969 г.; В. Божинов, Борбата на българския народ против фашизма и хитлеристката окупация и победата на 9 септември 1944 г., сп. ИП, 1954 г., кн. 5, стр. 3—30; В. Клоков, Борба на родовете славянских стран против фашистких поробителей 1939—1945 г., Киев, 1961 г., 430 стр.; С. Петров, Стратегия и тактика на БКП в борбата против монархо-фашизма 1941—1944 г., изд. на БКП, 1969 г.; Г. Мадолев, Въоръжената борба в Пиринския край 1941—1944 г., изд. на БКП, 1966 г.; Ст. Митев, Хр. Ковачев, Партизанската война, ДВИ, 1966 г.; И. В. Ганевич, Борба болгарского народа под руководством коммунистической партии за национальное и социальное освобождение 1941—1944 г., издателство Киевского гос. университета, 1959, стр. 321; Г. Георгиев, Масовите борби на работническата класа в периода на въоръжената борба 1941—1944 г., сп. ИП, 1964 г., кн. 2—3, стр. 72—93; Ст. Енчев, Въоръжената борба в Единадесета плевенска въстаническа оперативна зона 1941—1944 г., сп. ИП, кн. 2—3, стр. 105—123; Д. Коен, Ограбването на българското народно стопанство чрез снабдяването на германските окупационни войски през Втората световна война, сп. ИП, 1961 г., кн. 4, стр. 3—40; Е. в. Каменов, Характерни черти на германо-фашистката окупация на България. Освен сп. «Исторически преглед» статии и научни съобщения, посветени на въоръжената съпротива, бяха публикувани в «Известия на Института по история на БКП», «Годишник на СДУ» — идеологически катедри, Трудове на академията «Г. С. Раковски», «Годишник на Музея на революционното движение в България», сп. ВИС и др.

и обирачи! Нито един българин в тяхна услуга!»¹⁴³ Два дни по-късно, на 24 юни с. г., Политбюро на ЦК на БРП взе курс на въоръжена борба срещу хитлеристките нашественици и техните верни слуги в България.¹⁴⁴

Борбата на варненските комунисти се затрудняваше от обстоятелството, че гр. Варна като най-голям пристанищен град на България беше превърнат от фашистите в силна българска и немска военна база. Още през юли 1941 г. Осми приморски пехотен полк влезе в системата на варненската отбрана, разполагайки се на линията между селата Надежда, Кичево и Орешак.¹⁴⁵ В него служеха най-малко 1000 офицери и войници.¹⁴⁶ Една пехотна дружина от 19-ти разградски полк се установи в с. Горен Близнак и впоследствие бе използвана от фашистите срещу партизанското движение. В началото на октомври с. г. във Варна се сформира изстребителен орляк със седалище на щаба водолейтище «Чайка» и поделения изстребително ято 692-о «Дойран» (с. Сарафово, Бургаски окръг), изстребително ято 682-о «Охрид» (при гр. Балчик) и изстребително ято 442-о «Цариброд» край с. Новградец (сега с. Суворово).¹⁴⁷ Към Черноморския флот се числяха следните части: щаб с интенданство, неподвижна отбрана, подвижна отбрана с миноносците «Храбри», «Дръзки», «Строги», «Смели» и торпедни лодки № 1 и 2,¹⁴⁸ морска на НВ учебна част с кораб «Камчия», брегови артилерийски полк.¹⁴⁹ Общо във флота и придадените към него поделения по военновременния щат служеха около 1500 войници и офицери.

Непосредствено след започването на германо-съветската война българските черноморски води бяха минирани от съветския флот.¹⁵⁰ През ноември бяха потопени два наши търговски парахода — «Шипка» и «Родина».¹⁵¹ България като съюзник на фашистка Германия пое незавидната задача с черноморската си флотилия да придружава и конвоира германските превозни средства, движещи се между Босфора, българските пристанища и Кюстенджа. Фактически нашият черноморски флот косвено участвуваше във войната срещу Съветския съюз. С цел да се предпази от морски десант на съветската армия през лятото на 1942 г. беше създаден пристанищен отбранителен участък.¹⁵² С придадените към него

¹⁴³ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 95.

¹⁴⁴ Сб. Въоръжената съпротива на българския народ против фашизма 1941—1944 г., С., 1962 г., стр. 5.

¹⁴⁵ ЦВА, ф. 756, оп. 1, а. е. 226, л. 507.

¹⁴⁶ Пак там, а. е. 234, л. 184.

¹⁴⁷ Пак там, ф. 1091, оп. 1, а. е. 2, л. 1.

¹⁴⁸ По време на войната към подвижната отбрана се зачисляват още няколко миночистачни лодки.

¹⁴⁹ ЦВА, ф. 1027, оп. 1, д. 510, л. 10.

¹⁵⁰ Пак там, л. 405; също в. «Варненска поща», бр. 8075 от 1 юли 1941 г. Българските териториални води бяха минирани на 2 юли 1941 г. През минираните райони можеше да се минава до брега през изходящи и входящи пунктове.

¹⁵¹ ЦВА, ф. 1027, д. 512, л. 405.

¹⁵² Пак там, ф. 756, оп. 1, д. 237, л. 197. Към «Пристанищен отбранителен участък» влизаха следните поделения: един пехотен взвод и една т. к. група от 19-и пех. полк, определените взводове за охрана на казармите откъм морето, съставът на пристанищното комендантство, съставът на гаровото комендантство, една пехотна рота с 1 т. к. взвод от 8-ми пех. полк, пристанищната батарея от Бреговата артилерийска група, разположена на позиция на Карантината, леките противовъздушни взводове на вълнолома, рибната борса и флотските казарми.

военни поделения той поддържаше 4 поста в района на пристанището и 9 други поста по крайбрежната ивица.¹⁵³ Командирът на пристанищния отбранителен участък поддържаше връзки с германската предупредителна група и германската въздушна част във Варна. Фактически пристанищният отбранителен участък изпълняваше заповедите на германското командване. Наред с българските войски във Варна бяха струпани специализирани германски военни части: въздушни войски, противовъздушни части, морски и моторизирани войски. Варна беше превърната във важна военна, снабдителна и изходна база на германската армия.

Многохилядната германска армия, струпана в града, обираше безогледно хранителните продукти. На варненския пазар изчезнаха продуктите от първа необходимост като сирене, масло, свинска мас, месо, колбаси и др. Българските фашисти с готовност предоставиха на германските войски най-хубавите обществени сгради — училища, санаториума, «Чайка» и много частни вили по крайбрежието. По силата на закона за гражданска мобилизация стотици работници от пристанищната работилница и «Кораловаг» бяха заставени да ремонтират германските кораби и строят баржи за германската военна marina. По този повод радиостанция «Хр. Ботев» предаде: «Варненски и бургаски патриоти! Не оставяйте гробокопателите на България безнаказано да вършат своето черно дело в нашите пристанища. Работилниците, които работят за немците, заслужават само една участ — да полетят във въздуха или да изгорят.»¹⁵⁴

Силни гестаповски части съдействаха на българската полиция за сломяване на революционното движение в града и окръга. Ето защо пред революционните сили във Варненски окръг стоеше един добре подготвен и силен противник, разполагащ с многобройна жива сила и модерна бойна техника. Борбата с него изискваше от окръжния комитет на БРП големи усилия за сплотяване на всички патриотични и демократични сили в окръга, за провеждане на диверсионни действия, разстройване на производството и главните комуникации на врага, разгръщане на партизанското движение.

Още в края на юни 1941 г. фашистката власт излезе в решително настъпление. Със заповед № 12286 от 24 юни с. г. областният полицейски началник нареждаше да се поставят под най-строго наблюдение всички комунистически функционери и най-вече народните представители Авр. Гачев и Ат. Къдрев, да се наблюдава зорко движението на членовете на съветското консулство, да се следи движението на превозните средства, да се изпратят списъци с трите имена на активните комунисти, за да бъдат интернирани.¹⁵⁵ Дирекцията на полицията нареждаше всички железопътни линии в областта да бъдат поставени под наблюдение, пътниците най-щателно проверявани, да се следи за разкриване на саботажнически действия.¹⁵⁶

Десетки варненски комунисти и ремсисти бяха изпратени в концлагери. Първи бяха изпратени народните представители Авр. Гачев и Ат. Къдрев, а след това Марко Вичев, Стоян Павлов и др. След един месец последваха други арести. В концлагера Еникьой бяха изпратени

¹⁵³ П а к т а м, л. 128.

¹⁵⁴ Говори радиостанция «Хр. Ботев», т. III, С., 1951 г., стр. 58—59.

¹⁵⁵ АМВР, об. 12618, л. 2.

¹⁵⁶ АМВР, об. 12883, л. 81.

Димитър Тръпчев, Марин Люцканов, Стефан Ковачев, Григор Михайлов, Йордан Русчев и др., повечето от които бяха освободени в навечерието на 9-и септември 1944 г.¹⁵⁷ Репресиите на фашистката власт не сломиха революционния дух на варненските ремсисти. Още на 22 срещу 23 юни 1941 г. ремсистите написаха лозунги по улиците на града срещу хитлеристите.

На 22 юни 1941 г., в деня на нападението на хитлеристите в съветската страна, във Варна се проведе окръжна партийна конференция.¹⁵⁸ Последният пристигнал участник в конференцията донесе в. «Черно море» със съобщението за извършеното нападение. Окръжният партиен актив с гняв и възмущение посрещна това грубо посегателство над съветската страна и изрази готовността си да участва с всичките си сили за разгрома на германския фашизъм.

След историческото решение на ПБ на партията от 24 юни 1941 г. за въоръжена борба и подготовка на въоръжено въстание окръжният комитет създаде военна комисия, оглавявана от Стойко Ив. Пеев и членове Демир Борачев, Стоян Добрев—Странджата и Кирил Ковачев. В помощ на военната комисия пристигна от София Никола Й. Вапцаров, сътрудник на военната комисия при ЦК на партията по минноподривната дейност. По това време секретар на окръжния комитет на БРП беше Георги Богданов—Левака,¹⁵⁹ сменен през лятото на с. г. от Георги Петлешев. В състава на окръжния комитет влизаха Стойко Ив. Пеев, Ламбо Теолов, Николай Бояджиев (секретар на ОК на РМС), Станко Стайков и Вяра Македонска. Районният комитет на партията в Провадия се оглавяваше от Бойчо Желев, в Добрич от Добри Ат. Орлов, в с. Рудник от Желю Дойчев.

Окръжната партийна организация постепенно преустройваше своята работа. Новите условия изискваха да се скъса с някои форми на легално проявление, а цялата дейност да се постави на нелегални основи. Започнаха да се изграждат първите саботажни групи, да се събират оръжие и взривни материали, да се осигуряват нелегални квартири и скривалища.

Решително преустройваше своята работа и ремсовата организация, която наброяваше 500 члена (300 в гр. Варна и 200 в окръга).¹⁶⁰ По това време секретар на окръжния комитет на РМС беше Николай Бояджиев, а членове на комитета бяха Милка Пеева, Росен Олянов, Янко Михайлов, Костадин Иванов и др. На 24 юни във Варна се проведе нелегално ремсово съвещание, на което от името на ЦК на РМС Йорданка Николова разясни новия курс на партията.¹⁶¹ Варненските ремсисти с готовност приеха курса за въоръжена борба. Скоро това те доказаха на дело.

С помощта на пълномощника на ЦК на партията Йордан Ноев окръжният комитет разработи конкретни мерки за разрастване на въоръжената борба във Варненския край. С помощта на военната комисия при ОК на партията в гр. Варна беше изградена първата бойна група с пар-

¹⁵⁷ ОПА — Варна, Йордан Русчев, спомени, инв. № 339.

¹⁵⁸ Д. Борачев, Варненската окръжна партийна организация в гр. Варна (Сталин) в първите редици на въоръжената борба, ВИС, кн. 4, 1954 г., стр. 4.

¹⁵⁹ МРД — Варна, Ламбо Теолов, спомени, инв. № 1852, л. 1.

¹⁶⁰ П. Близнаков, В. Карагъзов и др., ц. с., стр. 404.

¹⁶¹ ОПА — Варна, П. Македонска, ц. с., стр. 10.

тиен отговорник Стоян Добрев—Странджата и ръководител Георги Григоров. В нея влизаха Марин Бангиев, Ангел Георгиев, Ласко Маринов, Иван Арnaudов, Тодор Радев, Марчо Василев и Трошо Василев.¹⁶² Пред групата се постави задачата да събира парични средства, да набавя оръжие и взривни материали и най-вече да провежда саботажна дейност. Първият опит на групата да вдигне влакова композиция на гара Тополи беше неуспешен поради слабия ефект на експлозива. Групата получи сведение за пристигането на гара Варна на влакова композиция с бензин, предназначена за Източния фронт. Няколко дни под ръководството на Г. Григоров се правят проучвания. За целта военната комисия използва и други свои сътрудници.¹⁶³ На 21 срещу 22 август Георги Григоров и Ангел Георгиев зареждат адска машина и вдигат във въздуха 8 вагона варели с бензин.¹⁶⁴ Буйните пламъци на пожара осветиха целия град. Това беше първата по-голяма бойна акция, която даде сигнал за настъпателни действия в цялата страна. Проведената акция беше първият по-значителен морален удар, който фашистите претърпяха, и то в центъра на най-силната си военна база. Смелата акция на варненските ремсисти вдъхна вяра и оптимизъм сред редовете на партията и РМС. Тя показва, че партията в гр. Варна е на своя боен пост и неотклонно провежда партийната линия.

Към военната комисия при окръжния комитет на БРП беше сформирана втора саботажна група, ръководена от Стойко Ив. Пеев и Кирил Ковачев. Групата не можа да проведе големи акции.

През лятото на 1941 г. бойната група в с. Новградец (Суворово), ръководена от смелия младежки ръководител Здравко Бомбов, проведе бойна акция. От електрическите проводници беше взета 150 м медна жица, изпратена в гр. Варна за диверсионни цели. В акцията участваха Здр. Бомбов, Т. Димов, Димо Т. Пасков, Ахмед Мехмедов—Топуза и др.¹⁶⁵

В корабостроителницата в гр. Варна действуваше ремсова бойна група в състав Петър Николов, Вълкан Стоянов, Васил Лазаров и Иван Грудев. Дейността ѝ се свеждаше в повреждането на някои машини, забавяне на производството, хвърляне в морето на машинни части, ключове и пр.¹⁶⁶

По решение на Задграничното бюро на ЦК на партията в помощ на съпротивителното движение в България бяха изпратени 6 групи политемигранти. Българските политемигранти в СССР се озоваха с готовност на повика на партията, за да предадат революционния си опит, умение и сили за извоюване свободата на българския народ. На 11 август със съветската подводница «Щ 211», командувана от кап. Александър Д. Девятко,¹⁶⁷ пристигна първата група политемигранти от 14 души, ръко-

¹⁶² МРД — Варна, Трошо Василев, спомени, инв. № 1726; също АМВР, об. 1750, л. 16 и об. 1752, л. 163.

¹⁶³ ОПА — Варна, Христина Дим. Стойчева, спомени, инв. № 70.

¹⁶⁴ АМВР, об. 1750, л. 16, 17.

¹⁶⁵ МРД — Варна, «Доклад 40 години партийна организация в с. Суворово, Варненски окръг», инв. № 1244, л. 13.

¹⁶⁶ ОПА — Варна, Палада Македонска, цит. съч., стр. 15.

¹⁶⁷ Вж. М. Ерелийска, Героичният подвиг на българските политически емигранти, ИИИБКП, т. 10, стр. 313—354, 1963 г.; също ОПА — Варна, По курса на подводната лодка «Щ 211», инв. № 402.

водена от Цвятко Радойнов.¹⁶⁸ Още при слизането на българска земя една група от 6 души начело със Съби Димитров се откъсна от централната група. Двете групи продължиха самостоятелно маршрута си с надеждата да се срещнат на уговореното място — «Лисата могила». Групата на Цвятко Радойнов прекарва 20 дни в местността «Марин тепе», близо до с. Рудник, със задача да посрещне втората група подводничари. При опит да снабди групата с храна Васил Цаков е хванат от двама горски стражари в магазина на с. Рудник.¹⁶⁹ След настъпилия провал и неуспешния опит да се свържат с втората група Цвятко Радойнов решава да продължат към вътрешността на страната.¹⁷⁰ На 28 август 1941 г. на същото място слезе втората група от 9 политемигранти начело с Мирко Стойков.¹⁷¹ В състава ѝ влиза и Аврам Стоянов. Тази група не се задържа дълго време в района на Коджа балкан. На 13 срещу 14 септември 1941 г. в Добруджа се приземиха 5 души парашутисти начело с Атанас Дамянов. Групата успешно преминава през Северна България и през Балкана стига в Старозагорска област. Малко по-късно слиза още една група от 5 души политемигранти близо до с. Божурово, Добричко, начело с Груди Грудев.¹⁷² Поради открития терен и проявеното политическо невежество на местното добруджанско население тази група е напълно разгромена.

Варненската партийна организация не предприема никакви мерки за посрещането на политемигрантите, тъй като не бе уведомена за тяхното пристигане. Съобщението получава ОК на БРП — Бургас. Наистина група ремсисти и комунисти от селата Дюлино и Рудник, които тогава влизаха в територията на Бургаска област, няколко дни обикаляха из Коджа Балкан, но не можаха да установят връзка, тъй като политемигрантите вече бяха напуснали този район.

Пристигането на политемигрантите не остана незабелязано от населението на крайбрежния район. Заровените в пясъка гумени лодки бяха намерени от случайни минувачи, за което узнава и полицията. Към края на август фашистите започнаха целенасочено да ги търсят. На 23 август 1941 г. гр. Варна беше блокиран от войска и полиция. Фашистите претърсваха града, надявайки се да заловят членовете на бойната група, първите нелегални дейци в града и пристигналите политемигранти. Бяха извършени масови арести, репресирани много дейци на партията и РМС. На 1 срещу 2 септември с. г. последваха нови арести, между арестуваните беше и Стоян Добрев—Странджата. Арестуваните бяха откарани на концлагер в с. Галата.¹⁷³

Във връзка с XII МП от 19 септември 1941 г., взето въз основа на

¹⁶⁸ К. В и д и н с к и, спомени, Подводничарите, С., 1968, стр. 77—82.

¹⁶⁹ Със заповед № 84 от 21 януари 1942 г. министърът на вътрешните работи награждава група служители от Руднишката община за заслугите им при залавянето на подводничарите. За предателското си дело те получават по 1000 лв. възнаграждение. Вж. в. «Варненски новини», бр. 7630 от 7 февруари 1942 г.

¹⁷⁰ От първата група подводничари сравнително бързо отиват до своето предназначение Кирил Видински и д-р Ив. Маринов. Те се свързват с окръжния комитет на партията в гр. Шумен. Включени са в състава на ОК на БРП, а впоследствие влязоха в щаба на IX ВОЗ.

¹⁷¹ Спб. Работата на БКП в армията 1941—1944 г., С., 1959 г., стр. 563.

¹⁷² История на гр. Толбухин, С., 1968 г., стр. 427.

¹⁷³ В. «Народно дело», бр. 133 от 14 декември 1948 г.

33Д, в 5-дневен срок всички държавни и общински служители трябва да подпишат клетвени декларации, че нямат комунистически убеждения.¹⁷⁴ В резултат на това МП бяха уволнени много варненски общински и държавни служители.

В началото на ноември 1941 г. партийният член П. Григоров от гр. Каварна прояви политическа неустойчивост и предателство спрямо другарите си. Той направи пълни разкрития за цялата партийна мрежа в Балчишка околия. По изготвения списък (113 души) последваха масови арести, побоища и интернирвания на много комунисти и ремсисти от околията.¹⁷⁵

Засилването на терора над антифашистките дейци се съпровождаше с активна психологическа обработка на населението. За тази цел фашистката власт използваше буржоазната преса в града, за да възвеличи прехваления Германски райх. Местните вестници отпечатваха големи кореспонденции и информации за военните действия на Източния фронт. Всяка по-значителна победа на германската армия (в началото на войната) те отбелязваха на първа страница с голяма виктория (V). Наред с това те сипеа огън и жупел срещу великата съветска страна, фалшифицираха много факти и събития, за да оклеветят социалистическия строй в СССР. С най-голямо старание вършеха това вестниците «Варненска поща» и «Варненски новини». С такава цел се откри и антисъветската изложба, уредена в немското училище, организирана от немско-българското дружество във Варна. Тя беше изпълнена с всевъзможни фалшификации и представяше първата в света социалистическа държава в най-черни краски. В същото време изложбата възхваляваше «величието» на хитлеристка Германия. Немско-българското дружество в града използваше най-различни форми (като сказки, концерти, изложби, излети и пр.), за да разпространява фашистката идеология сред заможните среди на варненското гражданство. Така например през есента на 1941 г. то организира няколко беседи — «Япония и борбата ѝ за нейните географски бази», «Впечатленията ми от Източния фронт» от Т. Кожухаров и др.¹⁷⁶

Партията своевременно разобличаваше фалшификациите на фашистките идеолози и разпространяваше истината за Съветския съюз. Окръжният комитет на БРП възложи на свои сътрудници — партийни членове и ремсисти да слушат редовно емисиите на радио Москва и радиостанция «Хр. Ботев», да записват по-важните новини от Източния фронт, да следят указанията на Задграничното бюро на БРП. За да информира правилно трудещите се от окръга за международното положение, за Съветския съюз, за хода на военните действия и пр., ОК на партията започна да издава информационен бюлетин, подготвян от Пенчо Карапеев, Велико Кондов и Таньо Танев.¹⁷⁷ В града и окръга партията разпространяваше позивите: «Български народе», «Български народе, на крак», «Двадесет и четири години Октомврийска революция» и др.,¹⁷⁸

¹⁷⁴ ОДА — Варна, ф. 19, оп. 1, а. е. 31, л. 314.

¹⁷⁵ АМВР, об. 2053, л. 2.

¹⁷⁶ В. «Варненска поща», бр. 8214 от 18 ноември 1941 г. и бр. 8224 от 28 ноември 1941 г. и бр. 8234 от 8 декември 1941 г.

¹⁷⁷ П. Близнаков, В. Карагьозов и др., ц. с., стр. 406.

¹⁷⁸ МРД — Варна, инв. № 1072, 1073.

в които разобличаваше терора на монархофашистката власт и зовеше трудещите се на борба против хитлеристите и техните български слуги.

След подпалването на цистерните на варненската гара бойната група на Г. Григоров продължи саботажната си дейност. От немски и български военни части тя набавяше оръжие, боеприпаси и взривни материали. Групата задигна от германски камиони три чувала дрехи и 200 м двоен кабел за далечно взривяване с адски машини, нападна немска батарея близо до колодрума и уби немски войник, снабди се с циклостил от Търговската камара и др.¹⁷⁹ На 4 септември бойната група постави адска машина под немска кола, намираща се в двора на учителската почивна станция. След два дни адска машина беше сложена на немска радиостанция, монтирана на автомобил, намиращ се в с. Галата. На 15 септември в училище «Арабаджиев» членове на бойната група поставиха адска машина с 6 фишека динамит под германски автомобил с варели бензин.¹⁸⁰ При повечето случаи обаче адските машини се оказваха неизправни и редица акции не дадоха необходимия ефект.¹⁸¹ Членовете на бойната група Ангел Георгиев и Марин Бангиев направиха опит с адски машини да унищожат военните самолети в гр. Балчик, но поради ясната лунна нощ акцията беше осуетена. С неуспех завърши и акцията на гара Синдел, тъй като същата вечер Г. Григоров е арестуван и акцията е провалена. Бойната група беше в усилена подготовка да вдигне влакова композиция в движение с взрив и електрическа искра, подадена от разстояние. Поради разкриване на групата и тази акция беше осуетена.¹⁸² Бойната група се свърза с подофицера Атанас Александров, член на БРП. Той получи задачата да снабди групата с оръжие, необходимо за въоръжаването на партизански отряд във Варненския край. При разформироването на 31-ви пехотен полк Ат. Александров успява да изнесе от казармата с каруца оръжие и боеприпаси и с помощта на бойната група да ги укрие. След направените разкрития Ат. Александров мина в нелегалност.¹⁸³

Полицията правеше всичко възможно да разкрие участниците в бойната група. Държавна сигурност изпрати в помощ на варненската полиция много тайни агенти. След едномесечно дирене врагът попадна по следите на групата. Георги Григоров беше разкрит в Темелковия хан. След залавянето му той се отскубна от ръцете на агентите, но в завързалата се престрелка беше тежко ранен и заловен.¹⁸⁴ Фашистският съд осъди на смърт Г. Григоров, Атанас Александров и Тодор Радев. На останалите членове на групата поради това, че бяха малолетни, смъртните присъди бяха заменени с доживотен затвор. Преди да бъде обесен, смелият младежки ръководител Г. Григоров, макар и тежко ранен, заяви: «Обърнете бесилката на изток, защото оттам ще изгрее нашата свобода.»¹⁸⁵ По повод издадените смъртни присъди на варненските револю-

¹⁷⁹ АМВР, об. 1750, л. 17; също МРД — Варна, Ламбо Теолов, спомени, инв. № 1852, л. 2; също инв. № 1927, Следствено дело № 196 от 1942 г. на Шуменски по-леви съд.

¹⁸⁰ АМВР, об. 1750, л. 16.

¹⁸¹ Б. Стойнов, Бойните групи, С., 1970 г., стр. 30—31.

¹⁸² АМВР, об. 1750, л. 16.

¹⁸³ МРД — Варна, Ламбо Теолов, спомени, инв. № 1852, л. 2.

¹⁸⁴ АМВР, об. 12883, л. 81; също об. 1750, л. 16, 17 и об. 1752, л. 163.

¹⁸⁵ МРД — Варна, Софка Делянова, спомени, инв. № 976.

ционни дейци радиостанция «Хр. Ботев» предаде: «Това не са присъди на български съдилища, а на хитлеристки съдилища и съдии, на немското Гестапо. Те са позор и престъпление спрямо свободата и независимостта на България.»¹⁸⁶

Наред с бойната група на Г. Григоров в гр. Варна действаха няколко диверсионно-разузнавателни групи, които не се ръководеха от окръжния комитет на партията, а бяха свързани направо със съветското консулство във Варна и със съветското военно аташе в София. Създадената още през 1940 г. бойноразузнавателна група на Антон Макарович Пруткин имаше за задача да поддържа нелегални връзки между Варна — Севастопол. В нея влизаха Димитър Павлов—Агата, политически отговорник на групата, Петър Николов, Иван Тодоров, Коста Стоянов и др.¹⁸⁷ Със съветски средства групата закупи моторницата «Единство» и под прикритието на риболов започна да проучва черноморското крайбрежие. С такава цел А. Пруткин на два пъти отива до Турция и Гърция и събира необходимите сведения. Събраните данни бяха предавани на съветското военно аташе в София. Многократно групата се срещаше далеч от брега със съветски подводници, получаваше оръжие и взривни материали. Бойноразузнавателната група на Пруткин имаше за задача да провежда и диверсионни акции — вдигане във въздуха на германски бензинови и петролни резервоари, влакови композиции, румънски транспортни параходи и др. Членовете на групата закупиха динамит, запалки и кабел, но поради настъпилите разкрития акции не бяха проведени.¹⁸⁸ Последователен русофил и поборник за българо-съветска дружба пред полицията и съда Пруткин се държи мъжествено. Той не направи никакви признания и отрече конспиративната си дейност. Фашисткият съд го осъди на смърт заедно с Петър Николов, а останалите членове на групата получиха присъди доживотен затвор и 10—15 години затвор.¹⁸⁹

Комунистите от гр. Варна и някои дейци от Североизточна България оказваха ценна помощ на съветското консулство в провеждане на разузнавателната му дейност. В тази конспиративна работа, свързана с много опасности и рискове, участваха около стотина варненски комунисти и ремсисти. Активна дейност развиваше групата на инж. Васил Попов, създадена още през 1940 г. Тя се активизира особено след започването на германо-съветската война. В нея влизаха още д-р Н. Василев, инж. Петър Богоев, Ив. Ковачев, Георги Евтимов, Борис Игнатов и няколко души от Русе и Г. Оряховица.¹⁹⁰ Отначало групата поддържаше връзки със съветското консулство във Варна и всички сведения от разузнавателен характер предаваше на него. Впоследствие обаче групата се снабди с радиостанция, умело обслужвана от опитния радист и смел комунист Борис Игнатов. По шифър секретните сведения бяха предавани направо в Москва, а впоследствие в гр. Куйбишев. Групата контролираше движението на немските и българските войски в цяла Североизточна България, съобщаваше за всички ешелони, заминаващи на Източния фронт, за движението на корабите.

¹⁸⁶ Говори радиостанция «Хр. Ботев», т. II, С., 1951 г., стр. 97.

¹⁸⁷ ВММ — Варна, Кръстю Белев, спомени, НА V—51.

¹⁸⁸ АМВР, об. 1752, л. 16.

¹⁸⁹ Вж. пак там.

¹⁹⁰ Архив на ОК на СБПФК, лично дело на Васил Попов.

През юни 1941 г. беше сформирана бойно-разузнавателна група, в която влизаха: Стоян Мураданларски, Дана Мураданларска, д-р Николай Генчев Червенков, Антон Николов и др. Групата събираше ценни сведения за движението на германските войски, за ремонта и строителството на германски военни съдове, за строителството на отбранителни съоръжения по черноморското крайбрежие и пр.¹⁹¹ Събираните сведения бяха предавани на Николай Петров и други сътрудници в София с главен отговорник Йорданка Каприелова. В края на 1941 г. групата беше разкрита и всички нейни сътрудници от Варна и София получиха тежки присъди.¹⁹²

Голяма дейност развиваше също така и групата на Гиню Стойков, политемигрант в СССР. През 1940 г. заедно със своята другарка Свобода М. Михайлова Гиню Стойков идва в България под името Петър Владимиров Мирчев.¹⁹³ Двамата развиха огромна дейност в полза на съветското разузнаване, посвещавайки на това опасно дело цели три години. Най-напред те се установиха в гр. Добрич и с нелегалната радиостанция предаваха шифровани сведения за Москва. През 1941 г. за сътрудници на групата бяха привлечени Васил Карагъзов, Михаил Андреев, Зара Стойкова и др. Още същата година радиостанцията се премести във Варна — в центъра на голямата немска база. За радистка беше обучена смелата комунистка Зара Стойкова. Групата следеше движението на всички кораби, влизащи и излизащи от варненското пристанище, стоварването и товаренето на боеприпаси, разположението на германските войски, движението на жп. ешелони за Източния фронт и др. По данни на групата на 13 ноември 1942 г. съветски подводници потопиха три румънски кораба, между които и кораба «Крал Карол». След като варненската група пое самостоятелно събирането на сведенията и тяхното изпращане Гиню Стойков организира нова радиостанция в гр. Пловдив, която работеше пълнокръвно до нейното разкриване през февруари 1943 г. Направо към съветското консулство бяха изградени две разузнавателни групи — едната от 27 души, в която влизаха Кръстю П. Нанов, Атанас Кършаков, Антон Еребаканов, Стоян Ат. Ранов и др., другата от 23 души, между които Беню Дубавицки, Иван Ванков, Анастас Симеонов, Арам Хаджожян, Панайот Сидеров, Софка Делянова, Сава Савов, Стефан Богданов и др.¹⁹⁴ Първата група осъществяваше връзката си със съветското консулство чрез Стоян Ранов. Един от сътрудниците на групата Антон Еребаканов в качеството си на телеграфист на гара Варна, изпращаше до съветския вицеконсул Виноградов копия от телеграмите, получавани и изпращани от немския комендант.¹⁹⁵ Друг член на групата — Добри Киряков — имаше за задача да събира сведения за немските войски (концентрация, състав, щабове, въоръжение и пр.). През ноември той получи нова задача — да следи движението на германските войски по линията Разделна — Кардам.¹⁹⁶

¹⁹¹ АМВР, об. 1604, л. 34.

¹⁹² Пак там, об. 12610, л. 10.

¹⁹³ Невидимите барикади, очерци на български и съветски разузнавачи, С., 1968 г., стр. 392.

¹⁹⁴ ОПА — Варна, Стоян Ат. Ранов, спомени, инв. № 183.

¹⁹⁵ ОПА — Варна, Антон Еребаканов, спомени, инв. № 52.

¹⁹⁶ Архив на ОК на СБПФК — Варна, лично-дело на Добри Киряков-Панайотов.

Органите на държавна сигурност и немското Гестапо бяха организирали непрекъснато следене на всички служители на съветското консулство.¹⁹⁷ Полицията многократно задържахше секретаря на консулството Иван С. Плакутин.¹⁹⁸ Въпреки тези тежки условия съветският консул Минаков, вицеконсулт Виноградов и секретарят на консулството Плакутин провеждаха активна разузнавателна дейност. С големи рискове те редовно посещаваха околностите на града и събираха данни за важни военни обекти, срещаха се с местни комунистически функционери, устройваха явки за получаване на сведения. Така например по данни на полицията секретарят на консулството Ив. С. Плакутин посещаваше магазина на видния варненски комунист Станко Калчев, редовно влизаше в бозаджийницата на Трайчо Богданов (където се събираха някои комунисти и съмишленици на партията), даваше поръчки за пералнята на Софка Делянова, член на разузнавателната група, поддържаше връзки с известния славянофил Методи Гандев.¹⁹⁹ Този успех на съветското консулство се дължеше до голяма степен на всеотдайната работа на стотици варненски комунисти, влизащи в разузнавателните групи, на голямата морална подкрепа, която комунистите и трудещите се от гр. Варна оказваха на съветските представители. В същия дух продължаваше да работи и новият съветски консул Леонид Николаевич Соколовски.

За да се подготви за по-решителни действия, окръжният комитет на БРП даде указания на партийните организации да се снабдяват с оръжие, боеприпаси и взривни материали. В индустриалния район с тази задача беше натоварен Георги Сотиров. Във всеки партиен район бяха набавени по няколко пушки, патрони, взривни материали. Ремсистите закупуваха пистолети от хърватски войници, които бяха ремонтирани от техник на военната комисия и предавани за нуждите на партията.

Военната комисия при окръжния комитет на БРП засили работата си във военните части на варненския гарнизон. За 8-ми пехотен полк отговаряше Станко Стайков, за водолетище «Чайка» Янчо Матеев, за бреговата артилерия Михо Лефтеров и т. н.²⁰⁰ В Черноморския флот под ръководството на Димитър Савов—Такича бяха образувани нелегални ремсови групи, в които влизаха: Димитър П. Савов, Христо Стоянов, Христо Торнев, Димитър Чакъров, Черню Казаков, Никола Пелев и др.²⁰¹ На свои сбирки групите разглеждаха международното положение и военните действия на Източния фронт, четяха нелегални позиви. Матросите се подготвяха при случай на съветски десант да вдигнат във въздуха складовете и корабите и организирано да посрещнат десантните войски.²⁰² Тази агитационна дейност беше частично разкрита. Матросът Иван Й. Узунов беше осъден на 3 години и 4 месеца строг тъмничен затвор, а други двама матроси бяха карцирани. Ремсовите групи

¹⁹⁷ АМВР, об. 12618, л. 7.

¹⁹⁸ ЦДИА, ф. 264, оп. 1, а. е. 159, л. 5.

¹⁹⁹ АМВР, об. 13944, л. 1.

²⁰⁰ П. Б л и з н а к о в, В. К а р а г ъ о з о в и др., ц. с., стр. 408.

²⁰¹ МРД — Варна, инв. № 1887, Следствено дело № 18 от 1944 г. на Шуменски полеви съд.

²⁰² Вж. п а к т а м; също МРД — Варна, инв. № 2016, Следствено дело № 311 от 1942 г. на Шуменски полеви съд.

в подвижната охрана включваха матросите Димитър Неделчев, Веселин Ц. Мачев, Христо Симеонов, Дочо Събев, Цонко Домусчиев и др.²⁰³ Пред ремсовите групи беше поставена задачата за спечелване на всеки моряк, за разобличаване на фашистката пропаганда и най-вече за събиране на сведения за движението на немските и българските кораби. През лятото на 1941 г. нелегалните ремсови групи организираха бягство с миноносците с цел преминаването им на съветска страна. След като беше извършена цялата подготвителна работа, получи се нареждане от окръжния комитет на партията акцията да не се провежда, тъй като пред матросите-ремсисти предстоят по-отговорни задачи. Ремсистите организираха наблюдения върху движението на конвоите, влизането и излизането във варненското пристанище на всички военни и търговски кораби. Два часа преди отплаването на всеки кораб се съобщаваше по нелегален път на партията и оттам на съветското разузнаване. По този начин беше потопен румънският кораб «Адриал» близо до н. Емине и българският кораб «Каварна». Във флотския арсенал действуваше нелегална партийна група с отговорник Коста Петров—Касапчето.²⁰⁴ Групата имаше за задача да провежда разяснителна работа сред работниците за забавяне на немските военни поръчки, за извършване на некачествена работа, за хвърляне в морето на дребни машинни части, ключове, болтове и др. Военната комисия при окръжния комитет на БРП, ръководена от Стойко Ив. Пеев, възложи на една група да събира сведения за броя на немските войски във Варна, за българския морски флот и радиотелеграфните служби. Бяха проучени всички немски складове и им бяха поставени знаци.²⁰⁵ За да въвлече по-широки слоеве от трудещите се в антифашистката борба, окръжният комитет на партията подпомагаше работата на районните комитети, възстановяваше селските партийни организации. В помощ на районните комитети окръжният комитет използваше като сътрудници Стоян Янев, Марин Димитров, Желю Георгиев, Кръстю Атанасов и др. Освен районните комитети в Провадия и Добрич (които имаха функции на околийски комитети на партията) такива комитети в по-малък мащаб действуваха в с. Водица (със секретар Банко Атанасов), в с. Рудник (със секретар Желю Дойчев), в с. Ганчево (Партизани) (със секретар Ив. Карагяуров), в с. Ст. Караджа (със секретар Ангел Славчев).²⁰⁶

През есента на 1941 г. в гр. Добрич пристигнаха Ламбо Теолов и Милка Пеева със задача да подпомогнат партийните и ремсовите организации.²⁰⁷ Те се свързаха с Добри Орлов и проведеха заседание на районния комитет на партията. На заседанието се взеха решения да се създадат бойни групи и започнат саботажни действия, да се укриват зърнените храни и да не се издължават нарядите. С помощта на Добри Орлов

²⁰³ В. М а ч е в, С вяра в победата над фашизма (дейността на моряците комунисти във флота през 1941—1942 г.). Вж. в. «Народна армия», бр. 18, 20, 21 от септември 1960 г.

²⁰⁴ ОПА — Варна, К о с т а Я н е в П л у г ч и е в, спомени, инв. № 245, л. 2. В партийната група, работеща във флотския арсенал, влизаха: Коста Петров—Касапчето, Коста Я. Плугчиев, Христо Симеонов, Димитър Добрев, Димитър Урумов, Милко Бангиев, Борислав Николов, Стоян Иванов, Богдан Костов и др.

²⁰⁵ ОПА — Варна, Ж е л ю Е в т и м о в, спомени, инв. № 71, л. 4.

²⁰⁶ П. Б л и з н а к о в, В. К а р а г ъ з о в и др., ц. с., стр. 409.

²⁰⁷ История на гр. Толбухин, колектив, С., 1968, стр. 427.

в с. Василево се проведе партийна конференция с представители на 4 села. За секретар на районния комитет беше избран Марчо Радушев.²⁰⁸

Партийните и ремсовите организации разпространяваха сред населението позиви, издавани от ЦК и ОК на БРП, информационни бюлетини на циклостил за хода на военните действия на Източния фронт, които съдържаха новини, предавани по радио Москва и радиостанция «Хр. Ботев». С всички тези агитационни материали партията порицаваше варварските действия на германските фашисти и разясняваше пред трудещите се освободителния характер на войната, водена от Съветския съюз и всички поробени от фашизма народи.

През ноември 1941 г. настъпи решаваща промяна в хода на военните действия на Източния фронт. Елитната хитлеристка армия, състояща се от 80 дивизии, беше не само спряна пред подстъпите на Москва, но и решително отблъсната. В началото на декември съветските войски минаха в решително контранастъпление и освободиха градовете Елец, Калинин, Калуга, Можайск и др.²⁰⁹ Прехвалената немска армия претърпя не само първото голямо военно поражение, но понесе и голям морален удар. Рухна легендата за «светкавичната война», за непобедимостта на хитлеристката армия.

Разгромът на немската армия пред Москва, от една страна, вдъхна вяра и оптимизъм у народните маси, а от друга страна, озвери българската полиция и Гестапо. Полицията попадна по следите на партийните организации в индустриалния район. Бяха арестувани много комунисти и съмишленици на партията от фабрика «Кораловаг», Корабостроителницата, «Вулкан», «Партам» и др. В заведения процес бяха осъдени 29 комунисти, между които Стоян Павлов, Димо Тодоров, Илия Ат. Илиев, Динко Колев, Сава Събев, Вълчан Киров, Деню Петров и др.²¹⁰ Друга внушителна група комунисти бяха изпратени в концлагери или интернирани. По този начин беше нанесен тежък удар на партията сред металниците. Този процес обаче засегна само партийната организация. На мястото на попадналия в затвора Стоян Мураданларски, секретар на индустриалния партиен район, окръжният комитет на партията изпрати и натовари с тази отговорна задача Христо Василев.²¹¹ Той се зае не само организационно да укрепи партийните групи в отделните предприятия, но да организира и няколко бойни групи. В индустриалния район, въпреки масовите арести и инсценирания процес, ремсовата организация остана незасегната. Районният комитет на РМС се оглавяваше последователно от Петър Николов и Атанас Николов. В някои предприятия ремсовите групи бяха доста внушителни. Така в Корабостроителницата имаше 25 ремсиста, в «Черно море» (сега ДМЗ «В. Коларов») — 18, в «Кораловаг» — 16 и др.²¹² В пристанището и корабостроителните предприятия ремсистите успяваха да задигнат от немските кораби и шалани оръжие, патрони, дрехи и др., които предаваха на военното ръководство.

Още в първите дни на въоръжената съпротива ЦК на партията нареди всички бюро на окръжните и районни комитети да минат в нелегал-

²⁰⁸ Вж. пак там, стр. 429.

²⁰⁹ История Великой Отечественной. . . , т. II, Москва, 1961 г., стр. 265.

²¹⁰ АМВР, об. 1752, л. 103.

²¹¹ МРД — Варна, инв. № 2226, Христо Василев, спомени, л. 1.

²¹² МРД — Варна, Атанас Николов, спомени.

ност. Това се отнасяше и за онези партийни и ремсови дейци, които бяха заплашени от арест. Те също трябваше да минат в нелегалност и продължат борбата. Варненският окръжен комитет на БРП взе бързи мерки и запази по-голямата част от кадрите си. През лятото на 1941 г. след разкрития в една конспирация Ив. Добрев мина в нелегалност, за да не попадне в ръцете на врага. По същото време мина в нелегалност с оръжието си и Атанас Александров, подофицер от 31-ви пехотен полк.²¹³

През август с. г. бяха подведени под съдебна отговорност секретарят на ОК на БРП Георги Петлешев и сътрудникът на комитета Георги Стоянов—Вергил. Последният беше арестуван, а Петлешев мина в нелегалност. По-късно (в началото на 1942 г.) за разпространение на комунистическите позиви «Да спасим България» и «Моралното състояние на германския тил» фашистският съд ги осъди на смърт.²¹⁴ Окръжният комитет даде указания задържаните комунисти и ремсисти от процеса по техниката да минат в нелегалност. За да не попаднат в затвора, през септември 1941 г. излязоха в нелегалност само Милка Пеева и Илия Димитров. След излизането на Г. Петлешев в нелегалност секретар на окръжния комитет на партията стана Йордан Ноев, който беше изпратен от ЦК на партията на постоянна работа във Варна. Той притежаваше солидна идейно-политическа подготовка и богат организационен опит, бе преминал през огъня на Септемврийското въстание и прекарал в затвора повече от 12 години. Оглавяването на окръжния комитет от Йордан Ноев имаше голямо значение за цялата окръжна организация. Постоянните срещи, контакти с него бяха истинска школа за дейците на партията и РМС. По същото време работеха полулегално Стойко Ив. Пеев — зав. военната комисия при окръжния комитет на БРП, и Ламбо Теолов, който непосредствено след 22 юни 1941 г. стана секретар на окръжния комитет на РМС и член на ОК на партията.

По решение на окръжния комитет на БРП миналите в нелегалност Георги Петлешев, Илия Димитров, Атанас Александров и Нанко Недев образуваха в края на 1941 г. първата във Варненския край партизанска чета с ръководител Георги Петлешев. Четата действуваше в северния район и се укриваше главно в Батовската гора. Основна снабдителна база на четата беше с. Водица, където имаше силна партийна организация. От всички варненски села населението на Водица, известно със своите богати революционни традиции, се включи най-рано и най-масово в помощ на партизанското движение.

През зимата на 1941/42 г. четата прекарва в с. Водица. Участниците в нея се занимаваха с просветна и организационна работа. Те обикаляха съседните села, укрепваха партийните и ремсовите организации и разясняваха курса на партията за въоръжена борба. По указания на окръжния комитет в с. Водица бяха изградени няколко бойни групи. Районният комитет на партията със секретар Банко Атанасов организира снабдяването на партийната организация и бойните групи с оръжие. За тази цел чрез войниците Станчо Киряков и Йордан К. Шивачев бяха получени около 10—15 кг взрив и патрони, изнесени от шуменските казарми.²¹⁵

²¹³ МРД — Варна, Л а м б о Т е о л о в, спомени, инв. № 1852, л. 8.

²¹⁴ П а к т а м, инв. № 1991, Следствено дело № 6 от 1942 г. на Шуменски по-
леви съд.

²¹⁵ АМВР, об. 1606.

В същото време конспирацията на ремсовите групи в шуменския гарнизон беше разкрита и по показания на заловени ремсисти, дадени чрез жестоки мъчения, полицията успя да се добере до някои данни и се насочи към местата, където бяха изнесени патроните и взривните материали. На 4 май 1942 г. близо сто полицаи и войници блокираха с. Водича.²¹⁶ По това време четата се намираше в селото. Партизаните направиха опит да разкъсат вражеския кордон. Завързва се неравен бой, при който загива командирът на четата Георги Петлешев, покосен от картечен огън, а Илия Димитров е тежко ранен и на път за Варна е разстрелян.²¹⁷ В ръцете на полицията попадна и Нанко Недев, впоследствие осъден на смърт и обесен през август 1942 г. От обкръжението се спаси само Атанас Александров, който в същото време беше по организационна работа извън селото.

По повод убийството на Г. Петлешев и Ил. Димитров министърът на войната Н. Михов получи анонимно писмо, в което между другото се казва: «Вие избивате най-верните, най-преданите, най-достойните синове на българския народ, като мислите, че унищожавате за живота на хитлеровци бацили, но знайте, че те не са един и два и ако искате да ги унищожите, ще трябва да избиеите целия български народ и така да изпълните «отечествения си дълг», като станете убийци на собствения си народ.»²¹⁸ Варненските комунисти изразиха дълбоката си скръб по загубата на смелите народни борци в издадения некролог, започващ с мотото: «Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира».²¹⁹

Партийната организация в с. Водича понесе тежки загуби. Бяха арестувани и подложени на жестоки инквизиции 32 души, между които и членовете на районния комитет на БРП Димитър Желязков, Атанас Желязков, Стати Йорданов, Милко Стоянов и др. По този процес смъртни присъди получиха Атанас Александров, Нанко Недев и Желю Желязков, а 8 души бяха осъдени на доживотен затвор.²²⁰ Разгромът на първата партизанска чета във Варненския край беше удар за партията и за току-що зародилото се партизанско движение.

В края на март 1942 г. Йордан Ноев беше разкрит от полицията и изпратен в концлагер. Неговото откъсване от пряка организационна работа беше голяма загуба за окръжната партийна организация. Секретар на окръжния комитет на БРП стана Стойко Ив. Пеев, шивашки работник, кален в борбите на партията и РМС. За да не попаднат в ръцете на врага, в началото на 1942 г. минаха в нелегалност Ламбо Теолов, Демир Борачев и малко по-късно Георги Константинов и Кузо Пандов.²²¹ Фашистката власт подготвяше ново настъпление срещу революционните сили в града и окръга. Във варненското полицейско комендантство беше подготвен списък от 763-ма комунисти и съмишленици на партията, започващ с комунистическите народни представители Аврам Гачев и Ата-

²¹⁶ На това място днес се издига величествен паметник на героя партизанин Илия Димитров—Илийката.

²¹⁷ АМВР, об. 12912, л. 65.

²¹⁸ ЦПА, ф. 1, оп. 4, а. е. 153, л. 1.

²¹⁹ АМВР, об. 1606, л. 6. От произнесените смъртни присъди беше изпълнена само тази на Нанко Недев, тъй като Атанас Александров и Желю Желязков се намираха в нелегалност.

²²⁰ П а к т а м, об. 12624, л. 85.

²²¹ П а к т а м, об. 12827, л. 291.

нас Къдрев.²²² По предварително подготвен план само във Варненска околия на три етапа бяха арестувани и изпратени в концлагер близо 100 дейци на БРП, БЗНС и РМС.²²³ Така в група «А» влизаха отявлените комунисти, в група «Б» неблагонадеждните елементи от турското население и в група «В» левите земеделци. Фашистката власт целеше по този начин да обезглави Комунистическата партия и РМС. Тъй като органите на държавна сигурност очакваха на 10 март да се направи съветски десант, те бързаха да нанесат удар на Комунистическата партия. В секретно писмо на началника на разузнавателната група във Варна се говори за подготовката на съветски десант, като за целта съветски подводници извършили разузнаване около варненското пристанище.²²⁴ Разбира се, кръстосването на съветски подводници по черноморското крайбрежие не може да се обяснява само с подготовката на десант, тъй като те са поддържали връзки с нелегалните разузнавателни групи, извършвали са нападение срещу немски и румънски кораби и др.

На 9 март 1942 г. Националният комитет на «Новия ред» и варненските националистически и фашистки организации устройха публично събрание на фашисткия елит, проведено в Народния театър. На него ген. Жеков говори на тема «Нова и стара Европа и срещите с Хитлер».²²⁵ Няколко дена по-късно на публично фашистко събрание изнесе сказка и главорезът на българския народ о. з. полковник Славейко Василев, председател на Общия съюз на запасното войнство.²²⁶ Беше насрочено и събрание на ген. Луков, но в последния момент беше отложено. Фашистката власт се страхуваше да даде политически кредит на ген. Луков, смятайки го като най-сериозен претендент за властта. Отлагането на събранията предизвика остра реакция сред легионерските среди в града. Този факт още веднъж показва, че сред фашистките среди в града (както и в национален мащаб) съществуваша дълбоки противоречия. Въпреки това фашистките сили бяха единодушни в борбата за разгрома на революционното движение.

През лятото на 1942 г. полицията във Варна отново влезе по дирите на борците против фашизма. На 5 юни 1942 г. в с. Ст. Оряхово беше разкрита ремсовата организация. Провалът засегна и част от ремсистите, ученици от средните училища. На 17 юни с. г. селата Старо и Ново Оряхово бяха блокирани от полиция и войска.²²⁷ По инсценирания процес бяха осъдени 20 младежи на срок от 15 до 1 година строг тъмничен затвор, между които Неделчо Великов, Васил Г. Богданов, Стамат Маринов, Кателия Драков, Вълчо Попов и др.²²⁸ Ремсистите Неделчо Милушев, Андрей Премянов, Васил Строгов и др. успяха да се отскубнат от ръцете на врага и поставиха началото на камчийската партизанска чета със седалище селата Дюлино и Солник. Това беше втората партизанска чета във Варненски окръг.

С разкриването на ремсовата организация в с. Ст. Оряхово беше

²²² П а к т а м, об. 12827, л. 133—145.

²²³ П а к т а м, об. 13726, л. 1.

²²⁴ П а к т а м, об. 12624, л. 20.

²²⁵ ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 26, л. 139.

²²⁶ АМВР, об. 12912, л. 67.

²²⁷ Вж. п а к т а м.

²²⁸ П а к т а м, об. 12620, л. 31.

засегнат и част от ремсовия актив в средните училища на гр. Варна. Влиянието на РМС сред учащите се в града бе значително. Окръжният комитет на РМС осъществяваше своето ръководство на РМС в училищата чрез Коста Янков, изключен през 1941 г. като организатор на марксистически групи в мъжката гимназия.²²⁹ В нея той поддържаше връзки със Здравко Бомбов, Цонко Цонков и Никола Младенов. По това време секретар на гимназиалното ръководство на РМС бе Здравко Бомбов. В търговското училище К. Янков работеше с Васил Богданов и Георги Белев Стоянов. В началото на юни 1942 г. след разкриване на ремсовата организация в с. Старо Оряхово полицията попадна по следите на РМС в мъжката гимназия. За разпространяване на комунистически позиви бяха изключени Здравко Бомбов, Йордан Тодоров, Димитър Костов Баждаров, Груд Янчев, Паун Желязков и др.²³⁰ На мястото на Здравко Бомбов за секретар на РМС в гимназията беше издигнат Тодор Димов. За антифашистка дейност и разпространяване на позиви с комунистическо съдържание бяха хвърлени в затвора ремсистите от търговското училище Добри Лузев, Кръстю Любенов, Петър Славов и Руси Станчев.²³¹

По случай 3 март — деня на националното освобождение на страната — бонсистите от Търговската академия разпространиха «Апел към патриотичното българско студентство». Бидейки в плен на хитлеристите, се казваше в апела, правителството не смее да спомене имената на тия, които се бориха и умряха за нашата свобода и национална независимост.²³² Група варненски работници издадоха първомайски позив и отправиха горещите си поздравии към Червената армия. «Нито един войник, нито един куршум за Източния фронт», се казва в позива.²³³

След нанесения удар във Водичански район окръжният комитет на БРП се зае да възстанови партийните организации. В близост до Батовската гора с център с. Новаково беше сформиран нов партиен район със секретар Йордан Едрев. Партиен район беше създаден и в с. Вълчи дол със секретар Христо Динев. Той имаше за задача да обхване партийните организации от Делиормана и някои селища на югоизток. В с. Аврен секретар на РК стана Михо Лефтеров. Партийните организации във Варна и окръга разпространяваха позивите «Истината по събитията в Драмско» и «Пред финансова катастрофа».²³⁴ Комунистите и ремсистите разнасяха сред населението помощни марки. Със събраните средства бяха подпомагани политзатворници и концлагеристи, закупувано оръжие.²³⁵ Освен това окръжният комитет продължи да издава своя информационен бюлетин. Отначало той се отпечатваше на партийния циклостил в с. Кичево, на който работеха Жечка Карамфилова, Кина Костова, Христо Добрев и др. Впоследствие бюлетинът се издаваше в гр. Добрич, печатан на циклостил в дома на Вида Димитрова.

На 23 септември 1942 г. окръжният комитет на БРП проведе районна партийна конференция в гр. Провадия, в дома на Ат. Богданов, на

²²⁹ П а к т а м, об. 12624, л. 24.

²³⁰ П а к т а м, об. 199а, л. 15.

²³¹ МРД — Варна, инв. № 2025, Следствено дело № 335 от 1942 г. на Шуменски полеви съд.

²³² ОДА — Варна, ф. 681, оп. 1, а. е. 6, л. 22.

²³³ АМВР, об. 12648, л. 8.

²³⁴ П а к т а м, об. 12624, л. 23.

²³⁵ АМВР, об. 12624, л. 23.

която присъствуваха 40 души.²³⁶ На нея се поставиха задачите за организационно укрепване на партийните организации, за създаване на бойни и саботажни групи, за масово включване на трудещите се в съпротивителното движение.

Окръжният комитет на БРП полагаше големи усилия за засилване на бойно-саботажната дейност. През есента на 1942 г. за ръководене на минно-поддривната работа към военната комисия беше създадена оперативна тройка с отговорник Хр. Василев. В нея влизаха още Дим. Неделчев, отговорник за работа на партията в армията, и Дим. Михайлов, отговорник за снабдяване с оръжие и взривни материали.²³⁷ Оперативната тройка имаше за задача под ръководството на ОК на партията да оглави и ръководи бойните групи в града и окръга, да оказва помощ на партизанските чети. В гр. Варна под ръководството на Хр. Василев бяха създадени 4 бойни групи — в «Кораловаг», фабрика «Партам», «Жп. депо» и Корабостроителницата. Тези групи бяха в усилена подготовка за саботажни действия, но скоро бяха разкрити и участниците изпратени в затвора. Тяхната дейност се изразяваше главно в набавяне на оръжие за нелегалните. В гаража на фирмата Зантополов беше подготвено първото скривалище, в което по-късно се укриваше секретарят на окръжния комитет на партията Ламбо Теолов.²³⁸

В селата Новградец, Вълчи дол, Страцимир, Кипра и др. Иван Добрев, а по-късно Коста Парашкевов създадоха бойни групи, които даваха сведения на нелегалните за движението на германските ешалони по жп. линия Разделна — Кардам. Те не можаха да проведат големи саботажни акции. В гр. Добрич ръководител на саботажната дейност беше Генчо Стоилов, впоследствие сменен от Иван Ангелов. Тази група не можа да проведе нито една по-значима акция. Нейната дейност се изразяваше в набавянето на оръжие за нелегалните дейци.²³⁹

Във връзка с провеждането на Великия добруджански събор в началото на септември 1942 г. партийната и ремсовата организация в гр. Добрич проведеха контраакция. Целият град беше обсипан с лозунги — «Нито капка кръв за чуждите интереси», «Нито зърно храна за Германия», «Вън германците от България» и т. н.²⁴⁰ По време на акцията бяха арестувани няколко ремсисти. Скоро провалът се разрасна и обхвана 30 ремсисти, които бяха подложени на тежки инквизиции. За да не попадне в ръцете на врага, по нареждане на партийното ръководство Курти Панайотов мина в нелегалност. Фашисткият съд не закъсена да го осъди на смърт, а останалите, между които ремсистите-ученици Асен Николов, Йордан Славов, Желез Христов, Стефан Николов и др., на дългогодишен затвор.²⁴¹

В края на септември 1942 г. полицията успя да разкрие редица партийни организации в окръга. Най-напред провал стана в гр. Провадия, където бяха разкрити и арестувани членовете на районния комитет на партията и РМС: Бойчо Желев, Атанас Богданов, Койчо Атанасов, Коста

²³⁶ МРД — Варна, Атанас Богданов, спомени, инв. № 875.

²³⁷ Пак там, Христо Василев, спомени, инв. № 2226, л. 4.

²³⁸ Вж. пак там.

²³⁹ Вж. пак там, Ламбо Теолов, спомени, инв. № 1852, л. 2.

²⁴⁰ История на гр. Толбухин, С., 1968 г., стр. 434.

²⁴¹ МРД — Варна, инв. № 1934, Следствено дело № 602 от 1942 г.

Калудов, Тодор Венев и още 28 души. В полицията попадна и секретарят на РК в с. Вълчи дол Христо Динев. Провалът засегна и някои дейци на окръжния комитет на БРП във Варна. Полицията устрои засада и арестува неговия секретар Стойко Ив. Пеев. Арестуван беше и членът на военната комисия Кирил Ковачев. Други дейци на партията — Гроздю Желев, Митю Мавров, Яким Стефанов и Вълчо Мерджански — успяха да се укрият.

Непосредствено след този провал в района на Коджа Балкан беше създадена партизанската чета «Народна дума». В нея влизаха: Гроздю Желев, Цоню Тодоров, Митю Мавров, избягалият от шумения затвор със смъртна присъда Георги Стоянов—Вергил и избягалите от казармата Демир Борачев и Вълчо Мерджански. Отначало командир на четата беше Демир Борачев, а политкомисар Цоню Тодоров. В края на 1942 г. командир на четата става Гроздю Желев, тъй като Д. Борачев беше натоварен от окръжния комитет на партията с организационна работа.²⁴² В землището на Раковския Балкан, близо до горското стопанство «Шерба», четата си подготвя голям бункер-скривалище, където преимува през 1942/43 г. Снабдяването ѝ се затрудняваше, тъй като населените места бяха на доста голямо разстояние, и то в планински терен. Въпреки тежките условия четата започна активен организационен и просветен живот — запознаване с оръжието, упражнения в точна стрелба, изучаване история на БКП и ВКП(б). Четата разви голяма организаторска работа. Тя оказва помощ за възстановяване на някои партийни и ремсови организации в Камчийския район и завербува нови ятаци и помагачи, набавя оръжие и пр. Тук се създаде и районно партийно ръководство в състав: Демир Борачев (секретар), Гроздю Желев и Цоню Тодоров.

В този труден период съветското консулство във Варна беше опора на борците против фашизма. Затова монархофашистката власт търсеше повод да се отърве от него. Фашистите се вбесяваха от факта, че представителите на великата съветска страна се ползват с всенародна обич и уважение и носят «комунистическата зараза» във Варна. Тъй като не можаха да намерят повод за закриване на консулството, на 15 септември 1942 г. полицейските шайки безпричинно нападнаха сградата на консулството, разбиха касата му, разграбиха имуществото. По този повод радиостанция «Хр. Ботев» предаде: «Организираното на 15 т. м от правителството на Филев гнусно нападение срещу съветското консулство във Варна, ограбването на неговата каса и последвалото закриване на консулството са една извънредно важна брънка в престъпната провокационна политика на послушните хитлеристки лакеи в България.»²⁴³ С най-груба бруталност фашистите успяха да се доберат до редица секретни сведения, списъци и други ценни материали за редица български сътрудници на съветското консулство. Беше разкрита разузнавателната група на инж. Васил Попов, Ив. Ковачев, Петър Богоев и др. Председателят на съда искаше смъртни присъди на 5 души. Поради застъпничеството обаче на ген. Никифор Никифоров, началник на военно-съдебния отдел при Министерството на войната, който също беше завербуван

²⁴² Д. Борачев, Варненската окръжна партийна организация. . . , стр. 6

²⁴³ Говори радиостанция «Хр. Ботев», т. III, С., 1951 г., стр. 257.

като сътрудник на съветското разузнаване, смъртните присъди бяха отменени.²⁴⁴ Бяха изправени пред съда и участниците от другата група съветски разузнавачи, между които Беню Дубавицки, Ив. Ванков, Анастас Симеонов и др. Първите двама бяха осъдени на смърт. В предсмъртното си писмо до своите другари с много топлина и откровеност Дубавицки пише: «Мили другари, по всяка вероятност тая нощ ще бъде приведена в изпълнение моята присъда. . . Смятам, че е излишно да помена за какво отдадох живота си. . . Вие може би ще бъдете по-щастливи от мене и ще доживеете радостния ден, когато правдата и истината ще възтържествуват. . . Знайте, че ще умра с усмивка на уста, уверен в близкото тържество на истината.»²⁴⁵ Фашисткия съд осъди на смърт заловения секретар на окръжния комитет на БРП Стойко Ив. Пеев. Пред съда пламенният революционер твърдо заяви: «Това, което съм вършил, съм го правил с пълното съзнание, че помагам на своя народ».²⁴⁶ На 30 декември 1942 г. Стойко Ив. Пеев беше обесен в шуменския затвор. Смъртна присъда получи и Ламбо Теолов, а 29 комунисти и ремсисти бяха осъдени на дългогодишен затвор. По седемте инсценирани процеса в края на 1942 г. бяха арестувани и подложени на тежки инквизиции близо 500 души, от които около стотина бяха хвърлени в затвора.

Смъртта на Стойко Ив. Пеев беше тежка загуба за окръжната партийна организация, за пролетарска Варна. Свързал своята съдба с работническата класа още на 11-годишна възраст, Стойко Пеев вярно и всеотдайно ѝ служи до последния си час. След арестуването на Стойко Пеев през ноември 1942 г. секретар на окръжния комитет на БРП стана Ламбо Теолов. В състава на комитета влизаха: Демир Борачев, Янко Костов, Станко Стайков, Добри Атанасов—Орлов и Николай Бояджиев, секретар на окръжния комитет на РМС. В началото на 1943 г. Николай Бояджиев беше изпратен на организационна работа в Добруджа, а секретар на окръжния комитет на РМС и член на ОК на партията стана Милка Пеева.²⁴⁷

На 1 декември 1942 г. ЦК на БРП изпрати писмо до окръжния комитет на БРП — Варна, писано от Дим. Ганев, за състоянието на организационната и масово-политическата работа на варненската организация.²⁴⁸ В писмото се правеше дълбок анализ на всички слабости и допуснати грешки в работата на варненската окръжна организация. Причините за тези слабости ЦК на партията виждаше не само в някои обективни трудности, не само в тежките удари, които организацията понесе, и преди всичко в някои организационни слабости и грешки на окръжното ръководство и партийните организации. На първо място, се изтъкваше в писмото, изоставането на гр. Варна, който беше важен работнически център, и градската партийна организация трябваше да оказва положително въздействие на целия район. Все още варненската партийна организация проявяваше сектантско отношение към организирането и при-

²⁴⁴ Невидимите барикади, очерци за българи съветски разузнавачи, С., 1968 г. стр. 502—503.

²⁴⁵ МРД — Варна, инв. № 1, Предсмъртно писмо на Б. Дубавицки.

²⁴⁶ Вж. п а к т а м, инв. № 505; също АМВР, об. 1722, л. 2.

²⁴⁷ Д. Б о р а ч е в, Варненската окръжна партийна. . . , стр. 8, сп. ВИС, 1954 г. кн. 4.

²⁴⁸ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 102, л. 4.

вличането на нови партийни членове. Изтъкваше се също така и незадоволителната работа на окръжното партийно ръководство по масово-политическата дейност. С неверие и плахост се пристъпва към прогресивните елементи в гр. Варна и окръга и привличането им към комитетите на ОФ. Съществуващите партизански чети не проявяваха активна бойна дейност, не се масовизираше партизанското движение във Варненския край. Незадоволителна беше работата на окръжното ръководство сред армията, а известно бе, че гр. Варна беше станал силна българска и немска военна база. Не се водеше също така енергична борба за разобличаване на немците пред трудовите маси в града. В писмото на ЦК на партията се препоръчваше незабавно да бъде попълнен съставът на окръжния комитет на партията, да се въведе колективен метод на работа, да се издирят и привлекат на активна работа всички партийни членове, като се обърне по-голямо внимание на градската организация и най-вече на индустриалния район, да се укрепят Добричкият и Провадийският партийни райони, да се активизират селските партийни групи. Обръщаше се също така голямо внимание за подобряване на масово-политическата работа на окръжната партийна организация, да се извърши широка мобилизация на работническите и селските маси и въвличането им във всенародната борба. Да се пристъпи най-после към практическо изграждане на комитети на Отечествения фронт, се казваше в писмото, като се привлекат към тях всички противогермански елементи. Борбата на тия комитети да бъде поставена на най-широка база, да се съгласува масово-политическата дейност на ОФ с действията на партизанските отряди, като се използват всички форми на борба за разрастване на партизанското движение. В писмото се препоръчваше да се активизират ремсовите групи в окръга, за масово привличане на РМС, на честната работническа и селска младеж във всенародната борба, да се вземат решителни мерки за масовизиране на съществуващите партизански групи и да се създават нови такива, да се подобри работата в бойните групи сред армията.²⁴⁹

В началото на 1943 г. на свое заседание, проведено в дома на Станко Стайков, окръжният комитет на БРП направи сериозни изводи на собствената си работа в светлината на писмото на ЦК на партията от 1 декември 1942 г. Комитетът прие отправената му критика и набеляза мерки за подобряване на работата.

Окръжният комитет прехвърли на организационна работа във Варненския район Демир Борачев. Командир на четата стана Гроздю Желев. Точно когато партията подготвяше условията за разрастване на партизанската чета «Народна дума» в партизански отряд, се стигна до трагичен край. На 3 февруари бункерът на четата беше разкрит от полицията. Завърза се жестоко и продължително сражение.²⁵⁰ Петимата смели партизани поеха достойно неравния бой. Те отбиха натиска на 100-те освиrepели жандармеристи. Привечер четата разкъса вражеския обръч и се отдалечи от полесражението невредима. При много тежки условия четата достигна селата Г. Чифлик и Аврен. Врагът блокира целия район. Предаден на полицията, за да не попадне жив в ръцете на пала-

²⁴⁹ Вж. пак там.

²⁵⁰ А. Германов, Камчийска Балада, изд. на БКП, 1967 г., стр. 252.

чите, тежко раненият политкомисар на четата намира още сили в себе си, за да се самоубие, оставяйки верен на партизанската си клетва. В района на селата Аврен и Синдел останалите четници поеха тежко сражение с многократно превъзходящия ги противник. Преди да бъде пронизан от вражеските куршуми, смелият командир на четата Гроздю Желев уби няколко фашисти. В бой с врага загина и Георги Стоянов—Вергил.²⁵¹ По чудо успяха да се отскубнат от обкръжението останалите двама партизани Вълчо К. Мерджански и Митю Мавров.

Още на другия ден, 10 февруари, окръжният комитет на БРП издаде позив-некролог, в който заклеими фашистките палачи и изрази готовността на народните борци да продължат делото на загиналите.²⁵² Освен некролога ОК издаде позив «Всеки трябва да го знае», в който се изтъкваше, че пред българския народ стои алтернативата: или да се остави доброволно да го смачкат, изядат, погребат и заличат от лицето на земята, или да поеме боя, в който ще даде много жертви, но с чест ще извоюва свободата си. Верен на заветите на Ботев и Левски, българският народ ще тръгне по втория път. В друг позив на ОК, писан също непосредствено след разгрома на четата, се призоваваха народните борци към революционна бдителност, за да не попадат в клопките на врага.²⁵³

С разгрома на партизанската чета «Народна дума» врагът нанесе тежък удар на съпротивителното движение във Варненски окръг. Окръжният комитет на партията не можеше да осъществи намеренията си — още през пролетта на 1943 г. в района на Коджа Балкан да създаде мощен партизански отряд. По този начин развитието на партизанското движение във Варненски окръг се забави с една година. Разгромът на четата беше последван от масови арести, побоища и интернирвания на партийни и ремсови дейци, на масови репресии над трудещите се. Полицията успя да разкрие мрежата на помагачи и ятаци на партизанската чета «Народна дума». Бяха осъдени на дългогодишен затвор Стоян Димитров, Петър Димитров, Йовчо Ненчев и др.²⁵⁴ Провалът засегна и партийната организация в с. Момино начело с Димитър Неделчев. В затвора попадна и групата на Моис Леви, състояща се от десет души. Премазан от жестоките инквизиции, Моис Леви почина в полицейския участък в Провадия.

Наред с въоръжената борба варненската окръжна организация на БРП ръководеше и направляваше масовата антифашистка съпротива, която имаше по-пасивен характер. Тя се изразяваше в снижаване и влошаване на производството, спадане на трудовата дисциплина, унищожаване инвентара и машините, укриване храните от селяните, неиздължаване на нарядите и пр. През пролетта на 1942 г. под ръководството на партията и с активното участие на ремсистите в «Кораловаг» беше проведена голяма демонстрация на работниците против опита на дирек-

²⁵¹ В. «Народно дело», бр. 272 от 5 юли 1946 г. и бр. 575 от 6 юли 1946 г.

²⁵² ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 108, л. 1; също МРД — Варна, инв. № 1696.

²⁵³ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 107, л. 1; също МРД — Варна, инв. № 664. В позива, макар и анонимно, се даваше пример с бащата на партизанина Георги Стоянов—Вергил, който се предоверил на преоблечен в скъсани дрехи таен агент и се представил за близък другар на сина му. Така започна разкриването на четата «Народна дума».

²⁵⁴ АМВР, об. 1751, л. 7.

цията да увеличи работния ден, за да изпълни в срок поетите германски поръчки. По сигнал с биене на камбана работниците напуснаха работа, без да може и полицията да ги задържи.²⁵⁵ Същата година в «Кораловаг» беше проведена стачка на работниците за повишаване на заплатите. Исканията на работниците бяха приети. През 1942 г. бяха проведени две стачки на работниците по далекопровода Варна — Провадия и Варна — Добрич (Толбухин). Работниците стачкуваха за повишаване на надниците и безплатно седмично идване във Варна. Първата стачка беше организирана от Станко Стайков и Трендафил Карагъзов. И двете стачки завършиха с успех.²⁵⁶

Членовете на партията и РМС във фабрика «Вулкан» организираха саботаж в производството и повреждане на готовата продукция. Произведените печки, предназначени за източния фронт ставаха негодни за ползване. Във фабрика «Цар Борис» работничките даваха масово дефектна продукция, системно отсъствуваха от работа, нарушаваха ритъма на производствения процес. Някои от работничките бяха подвеждани под съдебна отговорност. За да премахне текучеството във фабриката администрацията беше принудена да използва закона за гражданската мобилизация.

Партията успя да организира нарасналия протест сред жените в гр. Варна срещу увеличаващата се скъпотия. Тя засили своята дейност сред буржоазните културно-просветни и благотворителни дружества. На 22 септември 1942 г. дружествата «Любов към родината», «Майка», «Надежда», «Милосърдие», «Македония», «Добруджа», «Тракия», «Дамски червен кръст» и «Нови стремежи» изпратиха до министъра на търговията, промишлеността и труда и до министъра на вътрешните работи изложение-протест, в който между другото се казва: «Ние, жените от гр. Варна, като съпруги и майки, ежедневно сме изправени пред угрозата на утрешния ден и пред сложната задача за съществуването на нашите семейства.

С болка, страх и възмущение ние констатираме, че скъпотията в града ни шестува победоносно и ненаказано и дръзко се налага, въпреки всички закони и разпоредби на държавната власт и авторитет. Цените на всички съестни продукти и манифактура от първа необходимост се качват прогресивно от ден на ден и достигат цени, недостъпни за народната кесия».²⁵⁷ След като се посочват конкретни данни за ширещата се спекула и черна борса, в протеста най-настойтелно се иска да се тури край на срамната спекула и растяща скъпотия, да се извадят на пазара на нормирани цени скритите стоки и пр.

Партийната организация и новосъздаденият комитет на ОФ в гр. Добрич проведеха борба за увеличаване на хлебните дажби, които бяха намалени на 250 г на човек.²⁵⁸ Беше изпратена делегация до околийския комисар с искане да подобри продоволствието на града. Партията организира демонстрация пред комисарството, в която взеха участие около 200 души с искане да се отпусне олио на населението.²⁵⁹ В навечерието

²⁵⁵ П. Близнаков, В. Карагъзов и др., ц. с., стр. 417.

²⁵⁶ ОПА — Варна, Вълко Петров Янев, спомени, инв. № 176.

²⁵⁷ ЦДИА, ф. 264, оп. 1, а. е. 119, л. 1.

²⁵⁸ АМВР, об. 20720, л. 18.

²⁵⁹ В. «Работническо дело», бр. 3 от ноември 1942 г.

на великденските празници такава демонстрация беше проведена и в гр. Варна.²⁶⁰ В редица документи органите на властта не само признаваха съществуването в големи размери на спекулата, но подчертаваха своята безпомощност за ограничаването ѝ. В доклада на началника на областното полицейско управление от 9 декември 1942 г. се казва, че спекулата е «добила страшни размери», без обаче полицията да е направила всичко възможно за нейното ограничаване.²⁶¹ Масовото недоволство на селското население от лошото продоволствие и реквизицията признават и общинските кметове в отчетните си доклади. «Брашното 225 г на член от непроизводителното население, се казва в доклада на общинския кмет в с. Доброплодно, е крайно недостатъчно, обаче ще бъде благодарен, ако получа и това количество. Така например за януари 1943 г. съм искал от околийския комисар 1800 кг брашно, а ми е отпуснато само 456 кг. Нарядите от колониални и манифактурни стоки са крайно малки и не задоволяват една трета от нуждите на населението.»²⁶² В доклада на общинския кмет в с. Невша от 27 януари 1943 г. до околийския управител се казва, че селското население толкова е оголяло, че масово ходи без долно облекло. Той настоява да се отпусне на населението поне по един чифт долно облекло.²⁶³

Разгромът на германските войски пред Москва и развитието на партизанското движение в нашата страна действуваше окуражително за разгръщане на масовата пасивна съпротива на населението. Селското население от варненските села, а най-вече от с. Изгрев, Припек, Слънчево, Кипра, Новаково, Баново и др., масово криеше овцете си, не издължаваше вълната и млякото на държавата. Властта прибягна до крути мерки. Бяха арестувани 30 души овчари от селата Калиманци и Изгрев и откарани в затвора, между които и една стара жена.²⁶⁴ В добруджанските села Василево, Фашкадан и др. селяните се вдигнаха масово на борба срещу реквизирането на добитъка за германците и заплащането му на ниска цена. Нямаше селски дом във Варненски окръг без изкопано скривалище (куфия) за укриване на зърнени храни и съхраняване чеиза на девойките.

В с. Щипско овчарите с месеци не докарваха овцете в селото, за да не бъдат остригани. Стрижбата те правеха скрито от властта, избягвайки голямата реквизиция.²⁶⁵

Лозунгът на партията «Нито зърно жито на немските фашисти», издигнат още в началото на въоръжената съпротива, намираще разбиране и гореща подкрепа от селяните. Още повече че изземването от фашистката власт на житото, вълната и млякото, предназначено за Германия, засягаше техните жизнени интереси. Ето защо селяните бяха заинтересовани да не издължават нарядите и реквизициите. И там, където партийните организации навреме откликваха и организираха спонтанното недоволство на селяните, резултатите бяха налице.

Борбата на БРП във Варненски окръг срещу системата на ограбва-

²⁶⁰ АМВР, об. 12624, л. 38.

²⁶¹ ОДА — Варна, ф. 681, оп. 1, а. е. 10, л. 61.

²⁶² П а к т а м, а. е. 4, л. 45.

²⁶³ П а к т а м, л. 51.

²⁶⁴ МРД — Варна, Л а м б о Т е о л о в, спомени, инв. № 1852, л. 3.

²⁶⁵ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 104.

не и разоряване на работниците, селяните, занаятчиите, служещите и пр. намираше пълна подкрепа от страна на потребителните кооперации и горските производителни кооперации. В Добруджа почти във всяко село беше изградена производителна кооперация. Кооперациите в с. Видно «Добруджански глас» и кооперацията в с. Паскалево и др. бяха важна снабдителна база на партизанското движение. Активна дейност развиха горските производителни кооперации в Камчийския район. Тези кооперации отпускаха средства за закупуване на оръжие, взривни материали, медикаменти, провизии и др., за подпомагане на нелегалните дейци на партията и РМС. В тази насока работеха комунистите Цоню Тодоров, Божил Аргиров, Илия Бояджиев, Спас Спасов, Петко Чернев, Михаил Костов и др. В помощ на съпротивителното движение бяха заангажирани и земеделските дейци Иван Жеков, Черню Николов, Георги Янакиев и др.

Чрез различните форми на масовата антифашистка съпротива окръжната организация на БРП включваше по-големи компактни маси от работниците, бедните и средни селяни, народната интелигенция и др., откъсваше ги от влиянието на фашизма, приобщавайки ги към Отечествения фронт.

III. ИЗГРАЖДАНЕ НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ

Още с нахлуването на германските войски в България и най-вече след вероломното нападение на Германия над Съветския съюз партията постави задачата за сплотяване на всички патриотични и демократични сили в широк антифашистки фронт. Тя издигна лозунга за изгонването на германските войски от България, за защита националната независимост на страната, за смъкване предателското фашистко правителство и установяване на ново народнодемократическо правителство.

В края на 1941 г. станаха решителни изменения в съотношението на силите от двата воюващи блока. През декември с. г. германските войски претърпяха поражение пред Москва и бяха отхвърлени на 400 км на запад.²⁶⁶ Победата на съветската армия при Москва даде решителен тласък на националноосвободителното движение на поробените от фашистка Германия народи.

Усилията на Хитлер да изолира Съветския съюз бяха окончателно осуетени. В началото на 1942 г. беше подписана декларация от 26 държави, между които САЩ, СССР, Англия, Холандия и др., с която същите се задължаваха да вложат всичките си материални и човешки ресурси във войната за пълното разгромяване на хитлеризма. В случая изолирана се оказа фашистка Германия.²⁶⁷ Изграждаше се широк световен фронт в борба срещу фашизма, обхващащ вече 4/5 от човечеството. Въпреки това обаче фашистките управници в България продължаваха да провеждат противонародната си политика, да тласкат българския народ към национална катастрофа. Те подчиниха цялата ни икономика на интересите на германския империализъм. Цели клонове на нашата промишленост намаляваха или напълно преустановяваха производството. Това

²⁶⁶ История Великой отечественной войны. . . , т. II, стр. 271—356.

²⁶⁷ Сб. Въоръжената борба на българския народ против фашизма 1941—1944 г., С., 1962 г., стр. 68.

създаваше тревога и недоволство на известни среди от националната буржоазия, чиито интереси бяха чувствително засегнати. Сред нейните среди се появиха антигермански настроения. Безжалостно бяха експлоатирани и ограбвани българските работници и селяни. По този начин социалната база на антифашистките, противогермански сили с всеки изминат ден се разширяваше, обхващайки огромното болшинство от българския народ.

На 17 юли 1942 г. по радиостанция «Хр. Ботев» беше прочетена програмата на Отечествения фронт, изработена от Задграничното бюро на ЦК на партията по инициатива на Г. Димитров.²⁶⁸ «Върховен дълг на българския народ, се казваше в началните редове на програмата, на неговата армия и патриотическа интелигенция в сегашния исторически момент е да се сплоти в могъщ Отечествен фронт за спасяването на България.»²⁶⁹ В програмата се поставяха неотложните задачи: да не се допусне въвличането на България в хитлеристката война, да се оттеглят българските войски от окупационния корпус, да се разкъса съюзът на България с хитлеристка Германия и другите държави на Оста, да спре износът на българските стоки във фашистка Германия.

Във връзка с демократическото преустройство на страната програмата предвиждаше да се освободят всички цивилни и военни лица, преследвани заради тяхната антифашистка борба, да се изтръгне армията от ръцете на монархо-фашистката клика и да не бъде използвана за противонародни цели, да се разтурят фашистките организации, да се изкорени фашисткото мракобесие, расовата ненавист и унижението на националната чест на българския народ.

В програмата бяха включени въпроси и от икономически характер като: запазване на народното богатство и народния труд от чужди посегателства, развиване на България като свободна и независима държава, да се осигури народният поминък, работата, доходът и човешкото съществуване на трудещото се градско и селско население.²⁷⁰

Програмата изискваше час по-скорошното смъкване на противонародната фашистка власт и създаване на истинско народно правителство, което да проведе докрай програмата на Отечествения фронт.

Прокламираната програма на ОФ имаше общонационален, демократически и антифашистки характер. Тя осигуряваше сплотяването на всички демократични и прогресивни сили в името на общонационалните задачи. С това, разбира се, партията не се отказваше от своята крайна цел — социалистическата революция. Напротив, насочвайки демократичните и прогресивни сили срещу фашистката диктатура, партията си даваше ясна сметка, че тази борба има и антиимпериалистически характер. В този смисъл програмата на ОФ беше «... неизбежен и решаващ етап за по-нататъшното развитие на нашата страна по пътя на дълбоките политически, стопански и социални преобразования.»²⁷¹ Програмата умело съчетаваше борбата на партията за демокрация с борбата за социализъм.

²⁶⁸ Говори радиостанция «Хр. Ботев», т. III, С., 1951 г., стр. 12—14; също Диню Шарланов, Отечественият фронт 1942—1944 г., изд. «Народна просвета», 1964 г., стр. 16—20.

²⁶⁹ Говори радиостанция. . . , т. III, стр. 12; също МРД — Варна, инв. № 505.

²⁷⁰ Вж. пак там, стр. 13—14.

²⁷¹ Г. Димитров, съч., т. 14, стр. 266.

Програмата на ОФ достигна до трудещите се от гр. Варна и окръга чрез радиостанция «Хр. Ботев». По-късно тя беше поместена и във в. «Работническо дело». Централният комитет на Българската работническа партия излезе със своя декларация по повод обявяването на програмата на Отечествения фронт. В нея Централният комитет декларираше, че ще направи всичко възможно за нейното реализиране. Накрая се призоваваха дейците на БЗНС, БСДП, Демократическата, Либералната и други партии към всички демократично настроени граждани, културно-просветни организации и дружества и всички трудещи се да се включат в изграждането на ОФ.²⁷²

Окръжният комитет на БРП успя да размножи програмата на ОФ и декларацията на ЦК на РП, като ги изпрати до водачите на нефашистките партии във Варна, Добрич, Провадия и други селища на окръга, до отделни масови организации. Окръжният комитет натовари другарите Янко Костов и Петър Бомбов да създадат контакти с по-популярните дейци на БЗНС, БСДП, Звено и др. До районните комитети и партийните организации окръжният комитет на БРП изпрати «Доклад за организационните принципи на партията и предстоящите задачи по време на съпротивата и за популяризиране платформата на Отечествения фронт».²⁷³ В доклада се поставяха някои основни задачи за по-нататъшното ръзгръщане на въоръжената борба, за създаване на бойни групи, масовизиране на партизанските чети, против икономическото ограбване на България и накърняване националното достойнство на българския народ. Програмата на ОФ, се казваше в доклада, трябва да бъде ръководство за всеки, да стане широко достояние, да бъде изяснена на разбираем език. През лятото на 1942 г. окръжният комитет на БРП изпрати до партийните организации в окръга указание по масово-политическата работа на партията, в което се поставяше като най-главна задача разясняване програмата на Отечествения фронт.²⁷⁴ «Ние комунистите сме патриоти, действителни защитници на народа и родината си против продажниците и поробителите, се казваше в указанието. Ние трябва да участвуваме и действително нашата партия участва в първите редици на Отечествения фронт.»²⁷⁵ Освен тези два документа през октомври 1942 г. във Варна беше издаден и първият отечественофронтовски позив, озаглавен: «Позив към българския народ от села и градове, без разлика на политически убеждения и народност».²⁷⁶ Позивът беше разпространен в целия окръг.

Във Варненски партиен окръг най-напред започна изграждането на ОФ комитети в гр. Добрич. Ако в другите райони на окръга беше необходима разяснителна работа сред лидерите на нефашистките партии, да се преодоляват редица колебания и съмнения то в Добруджа изграждането на ОФ не представляваше голяма трудност. Националното поробване на Добруджа в продължение на 27 години беше ликвидирало напълно и последните остатъци на буржоазните партии. Затова комунистите в Добруджа трябваше да изграждат ОФ, като обединяват бившите чле-

²⁷² В. «Работническо дело», бр. 1 от септември 1942 г.

²⁷³ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 103, л. 1.

²⁷⁴ Вж. пак там, а. е. 104, л. 1.

²⁷⁵ Вж. пак там.

²⁷⁶ П. Близнаков, В. Карагьозов и др., ц. с., стр. 427.

нове на ДРО и всички демократични, патриотични и антифашистки настроени граждани. Районният комитет на партията в гр. Добрич възложи на Петър Миланов (Каракапитана) и Никола Стоев да изградят ОФ комитет в града. На първото заседание присъствуваха Тодор Генчев, Цветан Попов, Николай Минчев и Михаил Игнатов, които станаха и учредители на градския комитет на ОФ.²⁷⁷ На първото заседание Н. Стоев изясни програмата на Отечественния фронт и постави задачата в новоизградения отечественофронтовски комитет да се привлекат нови членове. След един месец фашистката власт интернира председателя на ОФ Никола Стоев и дейността на комитета замря. Това наложи през октомври същият да бъде отново изграден. В къщата на Н. Минчев се учреди нов отечественофронтовски комитет в състав: Тодор Генчев, секретар, Петър Миланов, отговорник за градската организация, Николай Минчев и Цветан Попов, отговорници за пропагандата, Михаил Игнатов, техник, и Иван Христов, отговорник за връзката на партията с Отечественния фронт.²⁷⁸ Още през септември 1942 г. в гр. Добрич започна да излиза в. «Пробуда» — първият в страната отечественофронтовски вестник с подзаглавие «Орган за изграждане на Отечественния фронт, излиза някъде в Добруджа».²⁷⁹ Инициатори за неговото издаване бяха Димитър Бошнаков и Тодор Попов, подпомогнати от Курти Панайотов и Божко Давидов. Първият брой на вестника излезе в четири страници от тетрадка в 70 екз. В него бяха поместени програмата на ОФ, статията «Свидна добруджанска младеж» и някои литературни материали.²⁸⁰ През октомври 1942 г. излезе и вторият брой, но бе унищожен поради започналите големи разкрития по младежкия провал.

Изграждането на отечественофронтовски комитет в гр. Варна решително изоставахе. Окръжният комитет беше развил доста голяма агитационно-пропагандна дейност, правилно изясняваше програмата на ОФ, но към практически дела все още не пристъпваше. За това изоставане варненската окръжна организация беше остро критикувана от ЦК на партията в писмото му от 1 декември 1942 г.²⁸¹ В края на с. г. и началото на следващата година окръжният комитет на БРП се активизира. Натоварените другари Янко Костов и Петър Бомбов започнаха разговори с някои среди, групирани около Георги Трайков. В началото на 1943 г. в комитета на ОФ беше привлечен Христо Малинов, бивш македонски деец, симпатизиращ към политическия кръг «Звено».²⁸² По-нататък заседанията на комитета се провеждаха в неговата къща. До средата на 1943 г. не може да се счита, че във Варна организационно е изграден комитет на Отечественния фронт. Дотогава се поддържаха само идейни връзки с някои политически дейци от другите нефашистки партии, без да се пристъпи към конкретни дела.

Във Варна и Варненски окръг имаше много дейци на БЗНС «Пладне», които ненавиждаха фашистката власт. В миналото те са влизали много

²⁷⁷ АМВР, об. 13668.

²⁷⁸ Вж. пак там.

²⁷⁹ Д. Шарланов, ц. с., стр. 25; от същия автор, Нелегалният отечественофронтовски печат, сп. ИП, 1961 г., кн. 2, стр. 64.

²⁸⁰ История на гр. Толбухин... , стр. 432.

²⁸¹ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 102, л. 4.

²⁸² МРД — Варна, Христо Малинов, спомени, инв. № 1728.

пъти в предизборни коалиции с комунистите, изграждали са единен фронт, работили са активно в Трудовия блок 1927—1934 г., рамо до рамо с комунистите са работили за сплотяване на трудещите се в народен фронт. Във Варна проявяваха значителна активност пладненците Георги Трайков, Тодор Янакиев, Георги Ил. Петличков, Васил Николов, Таквор Артюнов, Атанас Г. Попов и др.²⁸³ Много пладненци работеха в селата като Атанас Станев от с. Приселци, Ангел Стоянов от с. Новградец, Марко Цветков от Бяла, Жеко Банков Желев от с. Левски, Коста Тодоров от с. Страцимир, Карамфил Георгиев от с. Орешак и много други. Още със започването на германо-съветската война те открито се обявиха в защита на Съветския съюз. Същите редовно слушаха предаванията на радио Москва, радиостанция «Хр. Ботев» и разобличаваха пред селяните фалшификациите на фашистите.²⁸⁴ Известна политическа активност проявяваха и привържениците на политическия кръг «Звено» като проф. Станчо Чолаков, Янаки Ив. Арnaudов, Янко Колев Сираков, Герчо Т. Герчев и др.²⁸⁵ Във Варна живееха и група висши офицери, минали в запаса, които изразяваха публично несъгласие с прогерманския курс на правителството.²⁸⁶ Всички тези политически среди се отнасяха враждебно към фашизма и проявяваха горещи симпатии към справедливата борба на съветските народи.

Месеци наред окръжният комитет на БРП протакаше въпроса за основаването на окръжен комитет на ОФ. Натоварените с тази задача другари развиваха теорията, че за да се спази «конспирацията», трябва да се работи с малко хора. Те правеха изолирани срещи с отделни представители от другите нефашистки партии, не се търсеше опора в редовите членове на тези партии, макар че техните лидери проявяваха колебание и нерешителност в борбата. На практика тези другари разбираха Отечествения фронт като обикновена коалиция между политическите партии. Те не виждаха в ОФ оня боен съюз, който трябваше да обедини всички патриотични, демократични и антифашистки сили в страната, огромното болшинство от българския народ, насочен срещу германските грабителите и българските фашисти. Това тяхно тесногърдие и сектантство, което беше трудно преодоляно, даде отрицателно отражение върху съпротивителното движение във Варненски окръг. Въобще до средата на 1943 г. работата по изграждането на отечественофронтovski комитети вървеше трудно, с много трудности, главно от субективен характер. Едва през втората половина на 1943 г. окръжният комитет на БРП успя до известна степен да преодолее тези слабости и да постави изграждането на Отечествения фронт на по-широка социална база.

В заключение трябва да се каже, че в първия етап на въоръжената борба, 22 юни 1941 г. — февруари 1943 г., антифашистката съпротива на територията на Варненския партийен окръг не можа да се разрасне, не получи масов характер. Наистина варненските комунисти и ремсисти първи в страната дадоха сигнал за провеждането на големи саботажни

²⁸³ ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 12, л. 35.

²⁸⁴ АМВР, об. 12912, л. 57.

²⁸⁵ ОДА — Варна, ф. 682, оп. 1, а. е. 12, л. 35.

²⁸⁶ Вж. п а к т а м.

действия с подпалването на цистерните на варненската гара на 22 срещу 23 август 1941 г. Повече от 100 антифашисти бяха включени в бойно-разузнавателните групи, които оказаха ценна помощ на съветското разузнаване. Във Варненския край беше създадена една от първите в страната партизанска чета начело със секретаря на окръжния комитет на БРП Георги Петлешев.

В края на 1941 г. революционното движение във Варненския край изживяваше известна депресия. Това се дължеше на редица причини от обективен и субективен характер. Преди всичко в гр. Варна беше създадена силна немска и българска военна база. Полицията и немското Гестапо разполагаха с добре обучена и въоръжена сила, която можеше да задуши всякаква революционна проява. Още през есента на 1941 г. врагът успя да разгроми бойната група на Г. Григоров, да инсценира редица съдебни процеси и да нанесе удар на партийните организации в индустриалния район. Варненската градска партийна организация беше напълно разстроена. В затвора попаднаха Стоян Мураданларски, Стоян Павлов, Сава Събев, Димо Тодоров и много други активисти, тясно свързани с работническата класа. Повече от 100 комунисти и ремсисти бяха хвърлени в затвора, а много повече бяха изпратени в концлагер, други интернирани. През октомври 1941 г. вследствие тежките условия в концлагера «Гонда Вода» почина комунистическият народен представител Аврам Гачев, един от най-популярните и авторитетни дейци на варненското работническо движение. По-късно беше убит и бившият секретар на окръжния комитет на партията Г. Петлешев. Поради провал излезе от строя и Йордан Ноев, пълномощник на ЦК на БРП, изпратен на постоянна работа във Варна. Естествено е, че всичко това даде отрицателно отражение върху революционната борба, разколеба идейно неустойчивите, обърка страхливите. Бързото настъпление на немската армия в територията на Съветския съюз в първите месеци на войната също създаваше смут сред една част от революционните дейци, действуваше върху тяхната психика, намалявайки боеспособността им. Създаваше се благоприятна почва за възникване на някои дясноопортюнистически схващания. Носители на този опортюнизъм бяха комунисти, изхождащи от средите на дребната буржоазия, адвокати, служещи, хора с обезпечено материално положение. Някои комунисти на отговорна работа отказаха да изпълнят решението на ЦК на партията да минат в нелегалност. Те предпочитаха да влязат в затвора, да отидат в концлагер, попадайки сами в плен на фашистите.

След обесването на Стойко Ив. Пеев, секретар на окръжния комитет на БРП, и обновяването на комитета, оглавяван от Ламбо Теолов, борбата срещу десния опортюнизъм се пренесе и сред членовете на окръжния комитет. Някои негови членове, които впоследствие станаха жертва на фашизма и загинаха като герои, станаха проводници на тези опортюнистически схващания. Те се обявиха против откритите революционни действия, обявявайки ги за «авантюризъм».²⁸⁷ Същите другари осъждаха наказателните акции срещу провинили се фашисти, спрямо кметове и секретар-бирници, извършили тежки престъпления. Често те заявяваха, «... когато народът излезе на улицата и ние ще грабнем пушка».²⁸⁸

²⁸⁷ АМВР, об. 12610, л. 42.

²⁸⁸ МРД — Варна, Л а м б о Т е о л о в, спомени, инв. № 1852, л. 6.

Развиваше се теорията, че работата в окръжната организация на БРП не бива да се разширява, за да се спази «конспирацията», а цялата дейност да се съсредоточи в малка група партийни членове, която да печата позиви, да осветлява общественото мнение за международното положение и хода на военните действия и да чака благоприятен момент за решителни революционни действия.²⁸⁹ Под влияние на тези антипартийни схващания редица многолюдни партийни организации в индустриалния район бяха намалени по състав на 4—5 души. Този десен опортюнизм, нямащ нищо общо с партийната линия, даде лошо отражение върху организационното състояние на варненската градска партийна организация. Тя намаля не само по численост, но не беше в състояние да се справи пълноценно с по-големите задачи, които борбата изискваше.

Прояви на десен опортюнизм имаше и в районния комитет на партията в гр. Добрич (Толбухин). За да се парират навреме тези антипартийни схващания, един от членовете на комитета беше изключен от партията. Сред партийните членове в Добруджа се появи «теорията», че в Добруджанския равнинен район нямамо условия за развиване на партизанското движение.

Окръжният комитет на БРП със секретар Стойко Ив. Пеев, а впоследствие Ламбо Теолов, подкрепен от членовете на комитета Демир Борачев, Станко Стайков, Милка Пеева и др., водеше принципна борба срещу тези прояви на опортюнизм, отстоявайки твърдо линията на ЦК на партията за въоръжена борба. В лични срещи и на заседания на комитета тези другари разобличаваха опортюнистите, бавно и търпеливо разясняваха курса на партията.

Тези именно причини от субективен характер до голяма степен се оказаха решаващи за изоставането на окръжната организация на БРП в осъществяване курса на партията за въоръжена борба.²⁹⁰ На това се дължеше и фактът, че в първия период на антифашистката съпротива партизанското движение и бойно-саботажната дейност не бяха достатъчно развити. По същите причини се забавяше и изграждането на окръжния комитет на Отечествения фронт, не се масовизираше отечественофронтското движение. По-късно с помощта на ЦК на партията тези слабости и грешки бяха преодолен и варненската окръжна организация зае своето достойно място в борбата срещу монархо-фашистката диктатура и немските окупатори.

²⁸⁹ АМВР, об. 12610, л. 43.

²⁹⁰ ЦПА, ф. 12, оп. 1, а. е. 102, л. 4.

L'ACTIVITE DE L'ORGANISATION DEPARTEMENTALE DE
VARNA DU PARTI OUVRIER BULGARE PENDANT LES
PREMIERES ANNEES DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE
(SEPT. 1939 — FEVRIER 1943)

K o s t a d i n S t o j a n o v

R é s u m é

Dans cet article l'auteur donne un aperçu général de sa monographie sur «La résistance de la Xe zone opérationnelle d'insurrection — 1941—1944». Il y examine le développement économique de la ville de Varna et du département à la veille de la Seconde guerre mondiale. En se basant sur de nombreuses données il montre quelle avait été la décadence économique de la ville, le renchérissement de la vie et l'accroissement du chômage. L'organisation départementale du Parti ouvrier bulgare menait une lutte très courageuse pour la défense de l'indépendance de la Bulgarie et s'opposait à ce que le pays soit entraîné dans le bloc fasciste et était pour la conclusion d'un pacte d'amitié et d'assistance mutuelle avec l'Union Soviétique.

Après que l'Allemagne hitlérienne déclencha les hostilités contre l'Union Soviétique le 22 juin 1941, le Comité central du Parti ouvrier bulgare déclencha à son tour une résistance et une lutte armée. L'organisation départementale du Parti s'est conformée à ces dispositions. Dès l'été de 1941 le Comité départemental par une activité de diversion créa des groupes de combat et de reconnaissance qui étaient en contact avec le Consulat soviétique de Varna. Dans la soirée du 22 au 23 août les Jeunesses communistes de Varna sous la conduite de leur jeune et courageux chef — G. Grigorov — firent sauter près de Varna le train avec des wagons-citernes à essence destiné au front de l'Est. Cette action audacieuse fut le signal qui déclencha des actions similaires dans tout le pays.

Dès l'automne de 1941 sous la conduite du secrétaire du comité départemental du Parti ouvrier on créa dans la région de Vodiçane le premier groupe armé de partisans de Varna. Après que ce groupe fut détruit en 1942 on en créa deux autres en été de la même année, l'un dans la région des villages Dulino et Rudnik et le second dans le Kodja Balkan sous le nom de «Narodna дума» (La parole du peuple) et sous la conduite du chef de partisans Grozdu Jelev. Outre cette lutte ouverte l'organisation départementale du Parti a utilisé d'autres formes de résistance de masse, telles que: manque ment à la discipline de travail, sabotage de la production,

et surtout des commandes destinées à l'Allemagne, non exécution des prestations, détournement des céréales, etc.

Après que le programme du Front de la patrie fut rendu public le 17 juillet 1942, établi sur l'initiative de G. Dimitrov, le Comité départemental du Parti de Varna s'est attaché à sa propagation parmi la population de la région de Varna. Ce programme est devenu un facteur de coordination de toutes les forces patriotiques, démocratiques et antifascistes. Alors que le Comité départemental du Front de la patrie rencontrait des difficultés pour sa création par suite des hésitations des leaders des partis non-fascistes, dans la ville de Dobritch (Tolbukhin) dès l'été et l'automne 1942 on avait fondé un comité régional du Front de la patrie. Dans de nombreux villages de Dobroudja on avait créé des comités locaux du Front de la patrie.

Il est caractéristique que dans les premières années de la résistance armée la lutte des communistes de Varna n'a pas réussi à se déployer sur une grande échelle et d'acquérir un caractère de masse. C'était par suite d'un certain nombre de raisons objectives et surtout subjectives.